

PROGRAM ROZWOJU BIBLIOTEK PRZEBIEG I EFEKTY

RAPORT EWALUACYJNY

opracowanie FRSI

WARSZAWA, CZERWIEC 2011

Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności jest partnerem Fundacji Billa i Melindy Gates w przedsięwzięciu, które ma ułatwić polskim bibliotekom publicznym dostęp do komputerów, Internetu i szkoleń. Program Biblioteczny w Polsce jest realizowany przez Fundację Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego.

Raport jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz autorów oraz Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego. Zezwala się na dowolne wykorzystanie treści - pod warunkiem zachowania niniejszej informacji licencyjnej i wskazania autorów oraz Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego jako właścicieli praw do tekstu. Treść licencji jest dostępna na stronie <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/>

Spis treści

Podsumowanie i główne wnioski	3
Cel i przebieg badania	5
Realizacja PRB – plusy i minusy	6
Ocena PRB i poszczególnych komponentów	6
Zalety PRB	8
Wady PRB	11
Trudności	12
Zobowiązania	14
Internet	14
Godziny otwarcia	14
Efekty otwarcia w weekend	15
Toalety	16
Wkład własny	16
Efekty PRB	18
Zmiany	18
Nowe działania	23
Liczba użytkowników	29
Wykorzystanie sprzętu	30
Rzutnik	30
Laptop	31
Aparat cyfrowy	32
Drukarka – pobieranie opłat	34
Kursy komputerowe	36
Masz głos, masz wybór	40
Promocja	41
Budżet	43
Oczekiwania bibliotek	44
Oczekiwania wobec FRIS	44
Oczekiwania wobec bibliotek wojewódzkich	47

Podsumowanie i główne wnioski

Ocena przebiegu i efektów PRB została dokonana na podstawie ankiet skierowanych do dyrektorów bibliotek objętych Programem i wypełnianych w momencie konkludowania głównych działań implementacyjnych. Na podstawie udzielonych odpowiedzi można sformułować następujące najważniejsze konkluzje:

1. Główną osią wpływu PRB na biblioteki są **szkolenia wraz z ich efektami**: nowymi umiejętnościami nabytymi w ich wyniku oraz integracją środowiska i wymianą doświadczeń. Na drugim miejscu należy wymienić **dostawy sprzętu** i jego wykorzystanie, zaś na trzecim **działania promocyjne** i zmianę postrzegania bibliotek. Odpowiada to rozłożeniu akcentów w implementacji Programu dokonaneemu przez realizatora PRB – Fundację Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego,
2. Zmiany, które zachodzą w wyniku PRB, obejmują zarówno **zmiany wewnątrz instytucji**, jak i **zmiany w relacji biblioteka-użytkownik** – wprowadzanie nowych działań, a także pozyskanie nowych użytkowników. Odnotowanie zmian drugiego typu już **na obecnym etapie wdrażania PRB jest szczególnie cenne**.
3. Wśród nowych działań poszerzających ofertę bibliotek najczęstsze są **kursy komputerowe dla seniorów**. Jednakże ciekawsze – choć w mniejszej skali – są **przykłady działań innowacyjnych**: artystycznych, DKF-ów, pro-zdrowotnych, fotograficznych, czy dotyczących mediów. Jako jedna z inspiracji nowych działań występują programy „Organizacje pozarządowe biblioteką” oraz program grantowy „Aktywna Biblioteka”.
4. Zmiany dotyczą również **fili**. To one w największym stopniu korzystają na wprowadzeniu oferty **dostępu do Internetu** w placówkach bibliotecznych, co przekłada się na **pozyskanie użytkowników** używających komputerów dostarczonych w ramach PRB. W filiach pojawiają się również nowe działania, obecne dotąd tylko w placówkach głównych.
5. Jako **efekty dodatkowe PRB** – nie wynikające bezpośrednio z działań FRIS – należy wskazać **remonty** placówek bibliotecznych oraz **podłączanie bibliotek do Internetu** w ramach oferty Grupy TP. Efekty te odzwierciedlają partnerstwa, w które weszła Fundacja w trakcie realizacji Programu.
6. **Zahamowaniu uległ wzrost budżetów bibliotek**, który był dotąd obserwowany. Należy to wiązać z kryzysem budżetów samorządowych.
7. **Zmiany w mniejszym stopniu dotyczą bibliotek partnerskich**. Może to oznaczać, że **w wyniku Programu pogłębi się luka** między bibliotekami dobrymi (które zostały wiodącymi) oraz mniej aktywnymi (które zostały partnerskimi).
8. Wśród nowych pożytecznych społecznie działań pojawiających się w bibliotekach, które jednak **nie są obecnie wspierane przez PRB**, należy wymienić: działania **pro-zdrowotne**, działania w obszarze **edukacji medialnej**, **działania dla seniorów** o innym charakterze niż kursy komputerowe oraz działania dotyczące **fotografii**. Ponadto należy wskazać dwa obszary – **wspieranie poszukiwania pracy** oraz **dostęp do e-usług, e-bankowości i e-zakupów** – sporadycznie pojawiające się w ofercie bibliotek, choć są to sprawy, które – jak wskazują wyniki innych badań – często są załatwiane przez użytkowników w bibliotekach na komputerach. W związku z tym **należy rozpocząć wspieranie tych obszarów**, czy to poprzez szkolenia specjalistyczne lub ofertę organizacji pozarządowych, czy to przez e-learning lub dedykowane poradniki.

9. Ponieważ **kursy komputerowe** są najczęstszym nowym działaniem (prowadzonym także z wykorzystaniem **wolontariuszy**) można myśleć o **poprawie ich jakości** poprzez zaproponowanie gotowych rozwiązań merytorycznych, np. lepszego dopasowanie tematyki do potrzeb seniorów.
10. **Działania promocyjne** prowadzone przez biblioteki **cechują się dużą pasywnością** (podobnie jak akcja „Masz głos masz wybór”), co przy jednoczesnym podkreślaniu znaczenia samej promocji dla właściwego prowadzenia działalności bibliotek, oznacza **konieczność pogłębionego wspierania bibliotek** w tym zakresie, w postaci np. szkoleń, poradników bądź e-learning.
11. Jedynym **źle ocenionym komponentem PRB** jest **wsparcie dla koalicji gminnych**, co przy jednoczesnym podkreślaniu przez biblioteki dużej wagi pozyskiwania nowych partnerów oznacza **konieczność radykalnej poprawy** tego komponentu.
12. Wyjątkowo **wysoko ocenianym komponentem PRB jest portal**, co oznacza, że należy **umiejętnie dalej prowadzić jego rozwój**, tak aby w pełni wykorzystać jego potencjał.
13. Zasadne jest **lepsze powiązanie komponentu sprzętowego z komponentem szkoleniowym**, tak aby zapewnić lepsze wykorzystanie sprzętu komputerowego: lepsze zrozumienie zasad i uwarunkowań udostępniania **drukarek** (występuje częściowy brak znajomości zasad pobierania opłat) i **laptopów** (ma miejsce niskie udostępnianie użytkownikom) oraz bardziej twórcze wykorzystanie **rzutników**. Wyjątkowo **pasywnie wykorzystywane są aparaty cyfrowe** (prawie wyłącznie dokumentacja na potrzeby wewnętrzne biblioteki) – należy albo znacznie **mocniej wspierać** twórcze wykorzystanie aparatów, **albo radykalnie ograniczyć** ich przekazywanie.
14. Istotne jest **dalsze wspieranie wymiany doświadczeń** między bibliotekami, które jest jedną z głównych zalet Programu, a także dla umacnianie relacji poziomych pomiędzy nimi, co może być jedną z form odpowiedzi na deficyty systemu bibliotecznego. Jednym z niezbędnych narzędzi w tym obszarze powinien być **silny komponent dobrych praktyk**.
15. Wśród niewymienionych powyżej godnych zaadresowania (tj. wspierających trwałość Programu) **oczekiwań szkoleniowych** formułowanych przez dyrektorów bibliotek należy wskazać: **zarządzanie biblioteką, relacje z władzami** i umiejętność **pozyskiwania środków**.
16. O ile generalnie **realizacja zobowiązania** wynikających z umów dotyczących udziału bibliotek i gmin w PRB **przebiega bez problemów**, a wkład własny w Program jest na poziomie zakładanym w TCO, to należy zauważyć, że **w części bibliotek nie ujawniają się pozytywne efekty otwarcie placówki w weekendy**. Dlatego też należy w bibliotekach **wspierać strategią zagospodarowania** tej możliwości (rozpoznawanie zainteresowanych grup użytkowników, konstruowanie sprofilowanej oferty). Także tempo realizacji zobowiązania dotyczącego dostępu do toalet powinno być wzmocnione.

Cel i przebieg badania

Badanie ankietowe dyrektorów bibliotek uczestniczących w I rundzie PRB zostało wykonane półtora roku po rozpoczęciu udziału przez biblioteki w Programie, po zakończeniu, lub w momencie kończenia, najważniejszych działań programowych – dostaw sprzętu, programu szkoleniowego i dodatkowych form wsparcia (grantów, współpracy z organizacjami pozarządowymi, budowy koalicji gminnych).

Celem badania było uzyskanie ogólnego **obrazu realizacji PRB** (porównawcza ocena poszczególnych komponentów, wady i zalety Programu, trudności implantacyjne), stanu wypełnienia przez biblioteki **zobowiązań** umownych (np. dotyczących godzin otwarcia) i ponoszonego **wkładu własnego**, a przede wszystkim uzyskaniu pierwszego ilościowego spojrzenia na **zmiany zachodzące w bibliotekach** (nowe działania podejmowane przez biblioteki, efekty przynoszone przez otrzymany sprzęt). Dodatkowo zapytano o oczekiwania względem PRB i bibliotek wojewódzkich. Wyniki – tam gdzie było to zasadne – odniesiono do badań poprzedzających realizację PRB, a także do innych badań ewaluacyjnych przeprowadzonych w trakcie realizacji Programu.

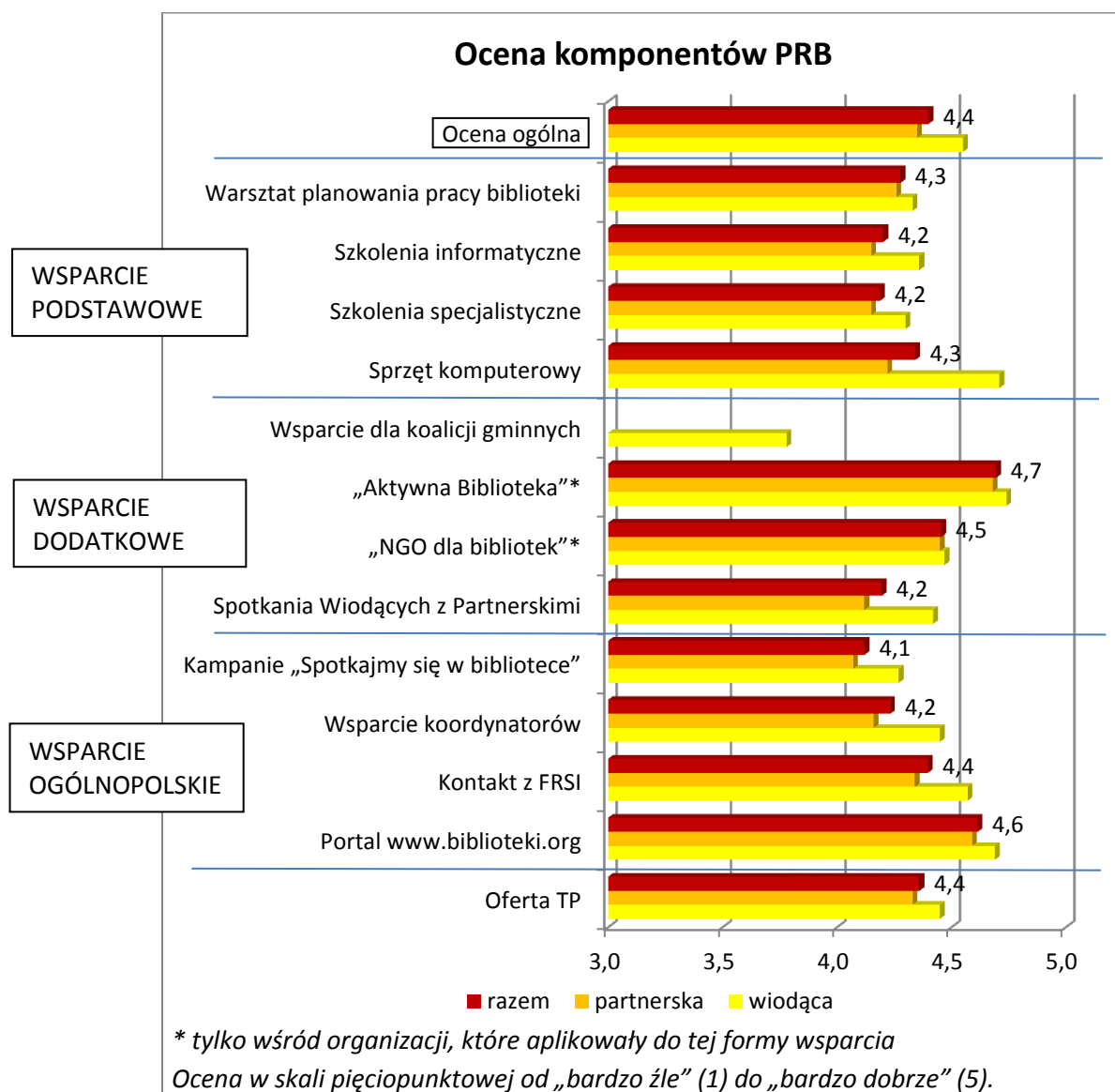
Ankieta miała postać elektroniczną, wypełnianą w ramach „Wirtualnego segregatora” danej biblioteki na portalu www.biblioteki.org. Nie była to więc ankieta anonimowa, ale formuła bliższa sprawozdaniu z realizacji programu. Ankieta zawierała maksymalnie dużo pytań otwartych, aby w możliwie dużym stopniu „oddać głos” uczestnikom Programu (ogółem zebrano i przeanalizowano 8 tys. odpowiedzi na pytania otwarte). Ankieta była wypełniana przez dyrektora i/lub wskazane osoby w kwietniu br.

Zwrot ankiet wynosił 88% (135 bibliotek) w przypadku bibliotek wiodących i 60% (270 bibliotek) w przypadku partnerskich (także z powodu trudności technicznych przy wypełnianiu ankiet). W przypadku prezentowania wyniku dla wszystkich bibliotek dokonano przeważenia danych, by odpowiadały one strukturze uczestników PRB. W przypadku bibliotek partnerskich częściej ankietę wystąpiły biblioteki bardziej aktywnie uczestniczące w Programie (posiadające plany pracy, składające wnioski grantowe), co jednak nie skutkuje istotnym skrzywieniem wyników badania.

Realizacja PRB – plusy i minusy

Ocena PRB i poszczególnych komponentów

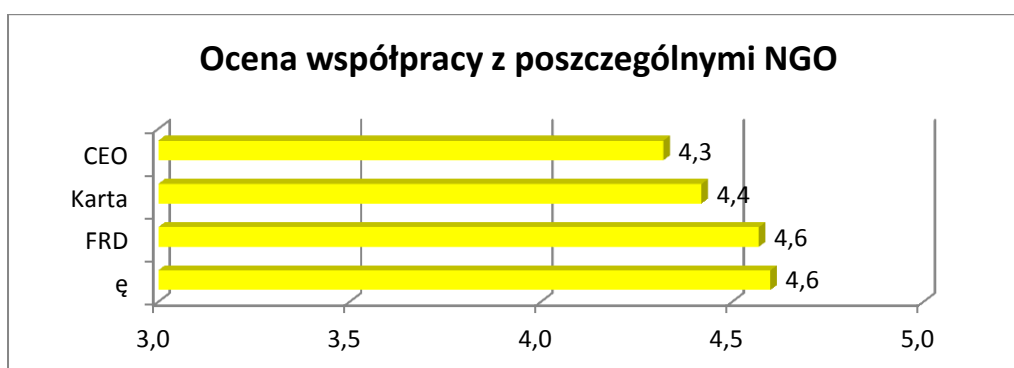
Ogólna ocena PRB i poszczególnych komponentów pokazuje **dobre noty** dotyczące tak całości PRB, jak i poszczególnych jego elementów **za wyjątkiem wsparcia dla koalicji gminnych**, który to komponent uzyskał zdecydowanie najniższą ocenę. Zła nota dla tej składowej PRB potwierdza zarówno wyniki wcześniejszych badań¹ (w szczególności pokazujące trudność w wypracowaniu przez wykonawcę wsparcia o jednorodnej jakości), jak i bieżące trudności zarządcze występujące w tym komponentcie i problemy z wdrażaniem działań naprawczych. Najniższa ocena dla tego elementu PRB – wyraźnie poniżej innych elementów – potwierdza także formułowany dotychczas wniosek o konieczności dogłębnej modyfikacji tego komponentu. Należy przy tym dodać, że inne wnioski ewaluacyjne (także zawarte w dalszych częściach tego raportu) świadczą o wadze działań służących budowie partnerstw i wspierających pozyskiwanie partnerów, tyle że powinny one być realizowane w odmienny od dotychczasowego sposób.

¹ „Rzeczywistość Koalicji. Raport z ewaluacji procesu tworzenia Gminnych Koalicji na rzecz bibliotek”, Anna Baczko-Dombi dla FRŚI, grudzień 2010 r.

O ile chodzi o ocenę pozostałych komponentów:

- >> W ankietach wypełnianych tuż po szkoleniach najwyższe noty uzyskiwały szkolenia IT, zaś warsztat planowania pracy biblioteki nieco niższe. Jednak w ankiecie omawianej w niniejszym raporcie wypełnianej przez dyrektorów bibliotek **w kilka miesięcy po zakończeniu szkoleń najlepiej oceniany jest warsztat planowania pracy**. Można w związku z tym postawić hipotezę, że – wraz z upływem czasu oraz realizacją innych komponentów PRB – bibliotekarze bardziej doceniają korzyści płynące z tego warsztatu: posiadanie planu pracy, czy integrację zespołu.
- >> Wysoka ocena programów „Aktywna Biblioteka” oraz „Organizacje pozarządowe bibliotekom” („NGO dla bibliotek” na wykresie) po części może wynikać z „efektu sukcesu”. Oceniały je biblioteki, które dostały się w trybie konkursowym do tych programów i odniesienie takiego sukcesu mogło przekładać się na wzrost zadowolenia.

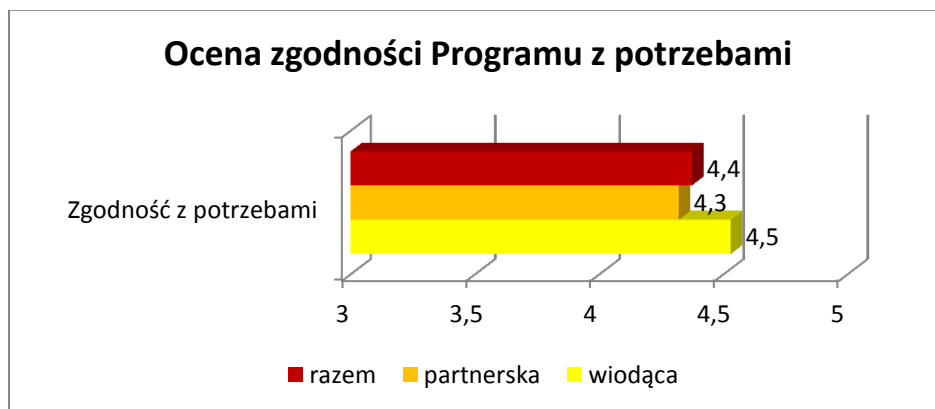

- >> Zwraca uwagę **wysoka ocena portalu** (druga najwyższa ocena) – świadczy to o potencjale tego narzędzia dla dalszych działań FRSI w ramach PRB w szczególności w aspekcie trwałości Programu i w związku z tym o konieczności przemyślanego jego rozwoju. Należy jednak zauważyć, że na w odpowiedziach na dalsze – otwarte – pytania ankiety portal pojawia się stosunkowo rzadko, co oznacza, że jego potencjał jest nie w pełni wykorzystany.
- >> Relatywnie niska ocena kampanii społecznej „Spotkajmy się w bibliotece” może wynikać zarówno ze stosunkowo dużego upływu czasu między kampanią, a ankietą (ponad rok), jak i z okrojonej – w stosunku do pierwotnych zamierzeń – długości kampanii (brak powtórnej fali wzmacniającej), co było skutkiem ograniczeń budżetowych.
- >> Dodatkowo – dla porównania – poproszono o ocenę komplementarnej wobec PRB oferty Grupy TP – dwóch powiązanych ze sobą programów: „Internet dla bibliotek TP” oraz „Akademia Orange dla bibliotek”. Ocena tych programów wypadła na poziomie oceny PRB, co pokazuje, że pomimo występujących w niektórych lokalizacjach trudności technicznych w realizacji tej oferty Grupie TP udało się osiągnąć wysoką satysfakcję beneficjentów, a zarazem klientów Grupy.

Należy również zauważyć wyższą ocenę PRB i poszczególnych komponentów przez biblioteki wiodące, co jest w zrozumiałe ze względu na różnice w skali wsparcia (szczególnie duża różnica ocen w przypadku komponentu sprzętowego).

Zalety PRB

Analizując zalety PRB zadano zarówno pytanie o ogólną zgodność Programu z potrzebami bibliotek, jak i poproszono o wymienienie konkretnych jego zalet z punktu widzenia uczestników (patrz wykres w dalszej części rozdziału).

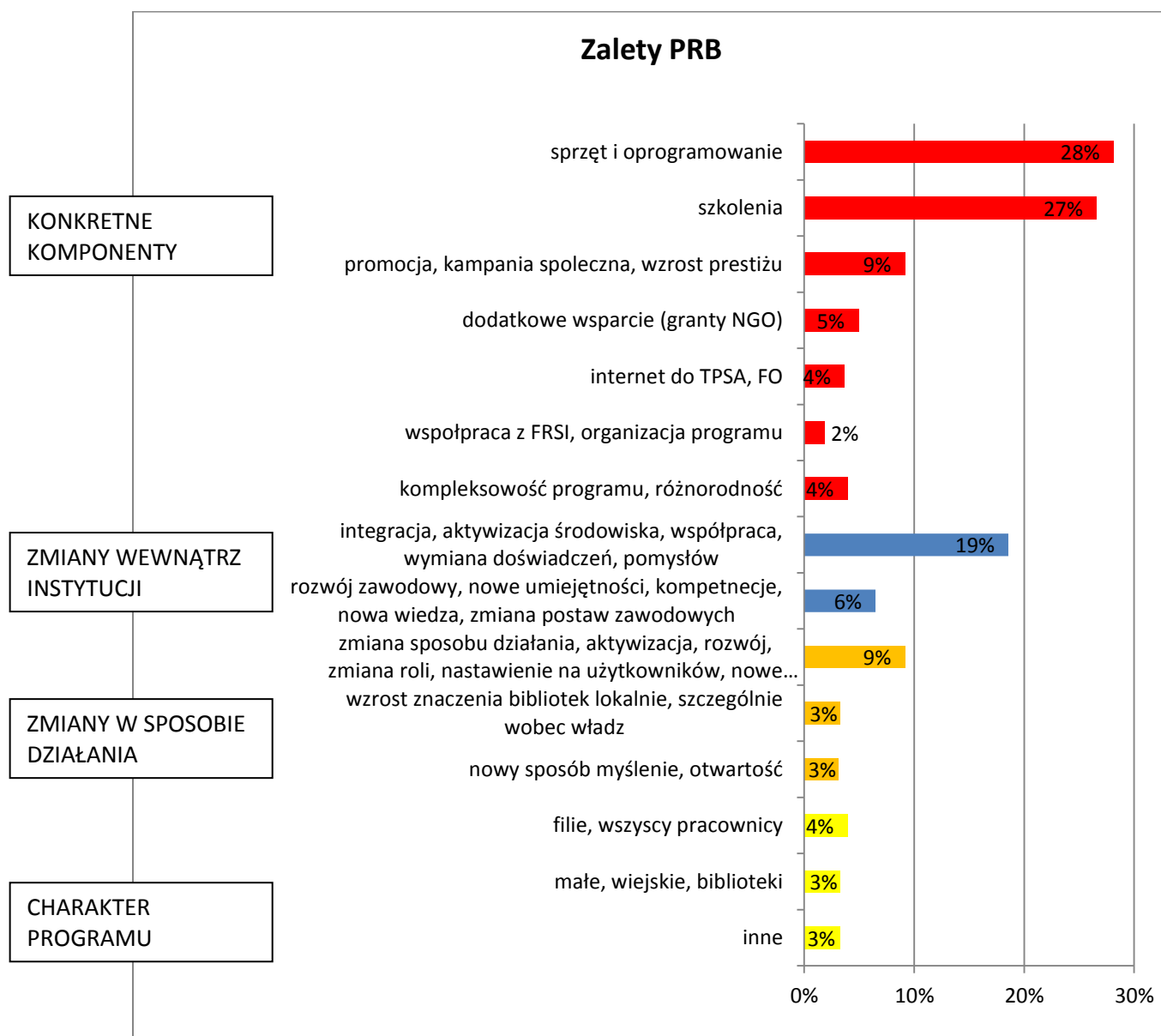

Ocena na skali pięciopunktowej od „zdecydowanie tak” (1) do „zdecydowanie nie” (5).

Konkretne zalety PRB wskazane przez respondentów można podzielić na następujące obszary:

- >> Skorzystanie z konkretnych komponentów PRB (kolor czerwony) z częstym podkreśleniem efektów płynących z danego komponentu dla działania biblioteki. **Szkolenia były wymieniane równo często jak sprzęt**, a stosunkowo **wysoką pozycję uzyskała „promocji”** – najbardziej niebezpośrednia i niematerialna korzyść odnoszona przez biblioteki. O ile chodzi o poszczególne komponenty to:
 - W przypadku szkoleń podkreślano jakość i różnorodność oferty (wskazując poszczególne typy szkoleń: warsztat, informatyczne, specjalistyczne), warsztatowy sposób prowadzenia, a także uwzględnienie w szkoleniach całych zespołów.
 - W przypadku sprzętu – jego jakość, nowoczesność, a także poszerzenie oferty biblioteki o nowe usługi (dostęp do Internetu, ksero/druk).
 - W przypadku promocji, a szczególnie kampanii społecznej zorganizowanej przez FRSI – „dowartościowanie” bibliotek, podniesienie ich rangi bibliotek i wzrost prestiżu, a także ogólnopolski charakter Programu.
 - W przypadku dodatkowego wsparcia (grantów, współpracy z NGO) – należy pamiętać, że w momencie wypełniania ankiety biblioteki były dopiero w trakcie realizacji tych programów, tak że ich potencjał nie miał szansy się w pełni ujawnić.
 - Zwraca również uwagę wymienianie podłączenia do Internet jak korzyści z PRB, choć nie było to bezpośrednie działanie FRSI.
 - Do tej grupy odpowiedzi należy zaliczyć „także współpracę z realizatorami programu” – FRSI i podwykonawcami (np. CAL) – „zainteresowanie losem bibliotek” z ich strony, „profesjonalizm”, czy łatwą „komunikację”.
 - A także podkreślanie „kompleksowości” i „wszechstronności” Programu.
- >> Kolejną grupą odpowiedzi dotyczących zalet PRB wskazywała na **korzyści dla samych instytucji i dla zespołów pracujących w bibliotekach** (kolor niebieski). Należy zaznaczyć, że

korzyści te wynikają przede wszystkim z programu szkoleniowego, co tym bardziej wzmacnia konstatację dotyczącą tego, że jest on kluczowym, powodującym przemianę sposobu działania małych bibliotek, elementem PRB. W szczególności wskazywano na dwa typy korzyści tego rodzaju:

Pytanie otwarte. Respondent mógł wymienić do dwóch zalet.

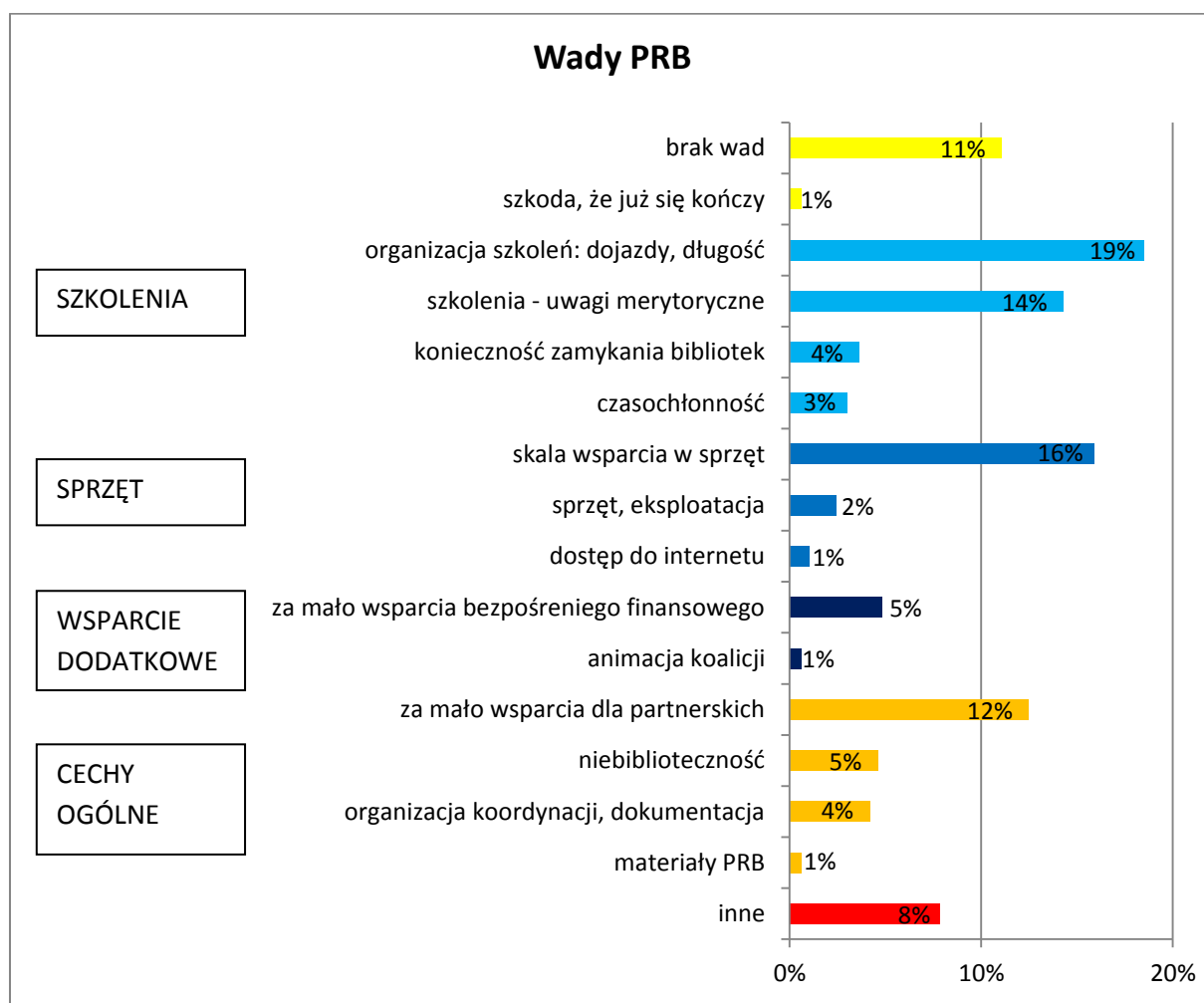
- Po pierwsze wskazywano **integrację**, przy czym w porównaniu ze wcześniejszymi badaniami (np. ankietami wykonywanymi w trakcie szkoleń) częściej zaznaczano, że integracja przekłada się na **wymianę doświadczeń**. Jest to jeden z sygnałów wskazujących na to, że relacje poziome mogą być alternatywą wobec systemu bibliotecznego.
- Po drugie odpowiedzi respondentów wymieniały jako zaletę PRB **rozwój zawodowy** – podkreślano nabycie nowej wiedzy, umiejętności (informatycznych, zarządczych, czy tych koniecznych do prowadzenie nowych aktywności, a także umiejętność nawiązywania partnerstw). Podkreślano również aktualność wiedzy i to, że odpowiada ona na współczesne potrzeby.
- Trzecia grupa zalet PRB jest najistotniejsza z punktu widzenia ewaluacji Programu, gdyż są to odpowiedzi wskazujące na **realną zmianę w sposobie działania bibliotek w kontakcie z otoczeniem** (kolor zielony). Odpowiedzi te wskazują bądź na podejmowane nowe działania, lub posiadanie planu rozwoju biblioteki, bądź na lepsze relacje z władzami i lepszą pozycję w środowisku lokalnym, bądź wreszcie na nowy styl działania – otwartość na użytkowników i ich potrzeby. Ponieważ ankieta zawierała także dedykowane pytania poświęcone zachodzącym w bibliotekach zmianom i nowym działaniom odejmowanym przez nie, kwestie te są szerzej omówione w dalszej części raportu.
- Ostatnia grupa odpowiedzi wskazuje na charakter Programu (kolor żółty), a przede wszystkim skierowanie uwagi na dwie grupy podmiotów: filie i ich pracowników oraz ogólnie na biblioteki wiejskie biblioteki (a nie wielkomiejskie). Obie te odpowiedzi oddają założenie programowe PRB.
- W kategorii inne pojawiły się odpowiedzi dotyczące „remontów”, choć – tak jak w przypadku oferty Grupy TP – nie był to bezpośredni element interwencji PRB. Jak jednak widać pewnej grupie bibliotek udało się – dzięki udziałowi w PRB – doprowadzić do remontu placówek, czy to ze środków MKiDN, czy to z funduszy założyciela.

Należy również zwrócić uwagę na **język w jakim formułowali odpowiedzi bibliotekarze**. Po pierwsze zwracała uwagę duża liczba słów świadczących o nowym spojrzeniu przyniesionym przez Program („otworzył”, „uświadomił” „poszerzył horyzonty”, czy też „nowość”, „możliwość”) czy o inspiracji jaką udział w nim daje bibliotekom („pomysły”, „wymiana doświadczeń”, „dobre praktyki”). Po drugie zwraca uwagę większe przemyślenie odpowiedzi, rzeczowość i klarowność w porównaniu z ankietami wypełnianymi przez bibliotekarzy na wcześniejszych etapach Programu. Po trzecie jednak, w niektórych przypadkach, język dyrektorów bibliotek (odzwierciedlony w ankietach) ewoluuje w kierunku sztucznego, nic nie mówiącego języka wyuczonych formuł, zastępujących język potoczny i sprawiających wrażenie, że służą one temu, by przykryć fakt, iż w danej bibliotece nic konkretnego się nie dzieje („np. nasza biblioteka przeobraża się w nowoczesne centrum informacji i kultury oferujące dostęp do nowoczesnych technologii informacyjno-komunikacyjnych”).

Wady PRB

Jeśli chodzi o wady PRB, to respondenci wskazywali wyraźnie **mniej wad niż zalet**. O ile ogółem wymieniono 711 zalet, to wad 497, w tym padło 55 odpowiedzi o braku wad (kolor żółty).

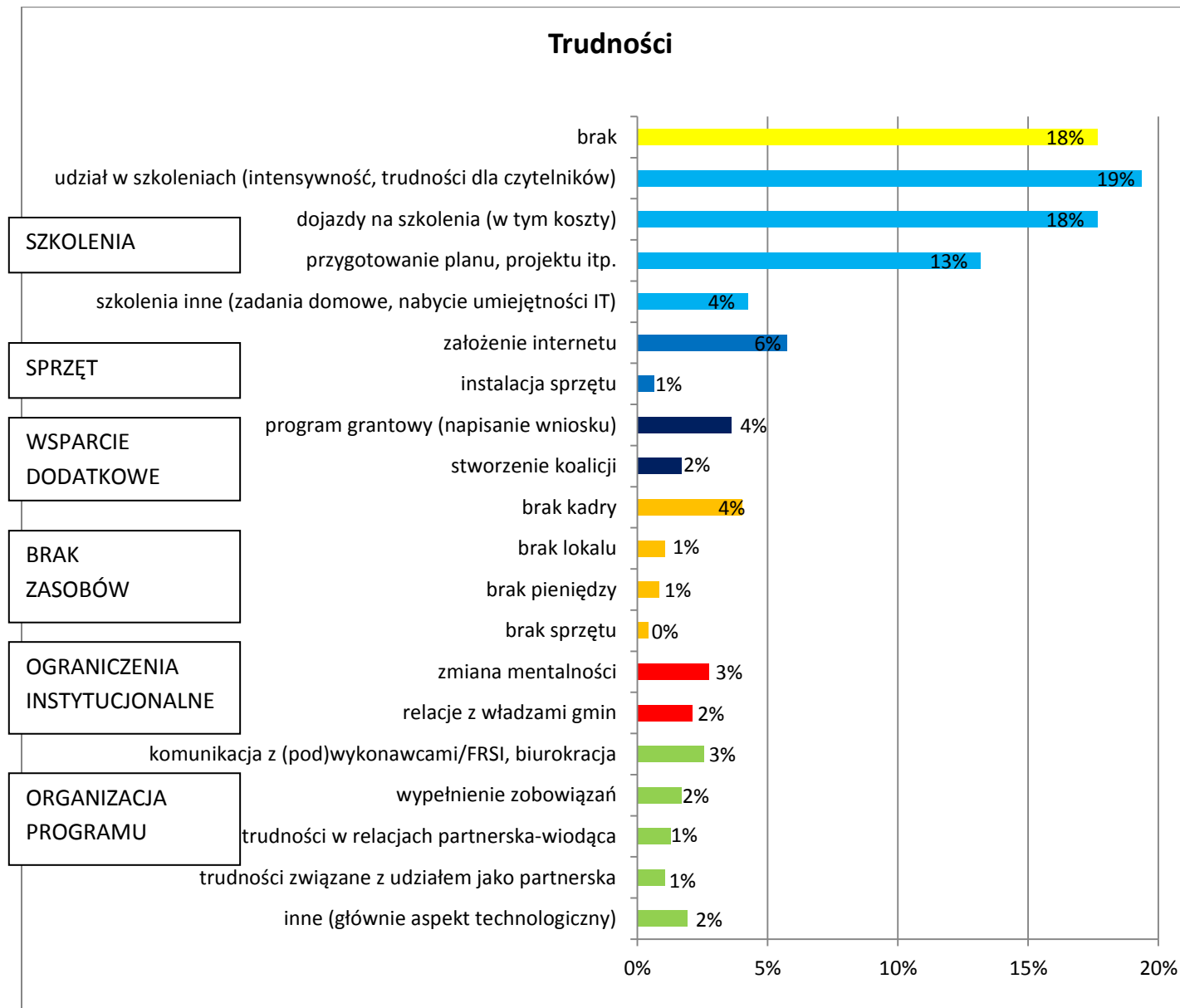
Przegląd konkretnych wad daje **obraz już wcześniej zdiagnozowanych problemów** występujących przy realizacji PRB. A więc odnośnie szkolenia (kolor jasnoniebieski) kwestie organizacyjne: dojazdy, za długi czas trwania (lub czasem za krótki), za często spotkania, a także ogólnie przeciążenie programem i za duże tempo szkoleń; kwestie merytoryczne: niedostosowanie do poziomu uczestników (np. szkoleń IT), niemerytoryczność części szkoleń specjalistycznych, czy nieodpowiednie – zdaniem respondenta – rozłożenie tematyki w trakcie warsztatów. Odnośnie sprzętu (kolor niebieski) – niedostateczna skala wsparcia sprzętowego, czy wysokie koszty wydruku. Odnośnie wsparcia dodatkowego (kolor ciemnoniebieski) – rozczarowanie odrzuceniem części wniosków grantowych. Odnośnie ogólnej konstrukcji PRB (kolor pomarańczowy) – za małe wsparcie dla bibliotek partnerskich, czy „niebiblioteczność” Programu. Ogólnie rzecz biorąc są to problemy albo już znane i w jakiejś mierze adresowane, albo oczekiwania trudno zaspokajalne, lub niekiedy sprzeczne.

Pytanie otwarte. Respondent mógł wymienić do dwóch wad.

Trudności

Zbliżony, choć nieco ciekawszy obraz niż wady PRB pokazują wymieniane przez respondentów trudności napotkane przy realizacji Programu. Szczególnie interesujące jest stawianie przez respondentów akcentów nie po prostu na same napotykanie trudności, ale na ich **negatywne konsekwencje dla działalności biblioteki**, czy też na wyzwanie, które trzeba pokonać.

Pytanie otwarte. Respondent mógł wymienić do dwóch trudności.

- Odnośnie szkoleń (kolor niebieski) wspomniano o trudnościach organizacyjnych: intensywność szkoleń (zamykanie bibliotek) powodowała kłopoty w bieżącej pracy, a zatem **utrudnienia dla czytelników**; dojazdy na szkolenia były nie tyle męczące, co generowały koszty; trudnością było też przygotowanie planu rozwoju biblioteki, gdyż było to często pierwsze tego rodzaju zadanie podejmowane przez bibliotekę. Tak samo prace domowe – problemem było nie tyle samo ich występowanie, czy ich czasochłonność, ile **merytoryczna nowość materii**, której prace domowe dotyczyły.

- >> Podobną trudnością – nowym zadaniem merytorycznym, z którym musiała się zmierzyć biblioteka – było napisanie wniosku do programu grantowego, czy zawiązanie koalicji (kolor granatowy).
- >> Takie podejście do trudności – jako do przeszkód w realizacji zadań biblioteki, a nie utrudnień dla pracowników związanych z udziałem w Programie – było jeszcze bardziej widoczne w odpowiedziach dotyczących **braku zasobów w bibliotece** (kolor zielony): kadr, lokalu, czy pieniędzy. **Braki skutkują niemożliwością realizacji nowych zadań biblioteki:** planu, czy pomysłów, które pojawiły się w trakcie szkolenia.
- >> Trudnością podobnego charakteru – czyli wyzwania do przewyciężenia – były **kwestie zmiany mentalności**, czy **poprawy relacji z władzami** (kolor czerwony).
- >> Dodatkowo aż 18% dyrektorów stwierdziła, iż **nie napotkała trudności** (kolor żółty).

Zobowiązania

Kolejną kwestią poruszoną w ankiecie było wypełnienie kluczowych zobowiązań jakie na uczestników nakładała umowa udziału w Programie. Analiza odpowiedzi pozwala zarówno wychwycić **niewielką liczbę przypadków bibliotek nie wypełniających zobowiązań** (którymi zespół FRIS zajmuje się indywidualnie) oraz pokazać skalę zaktywizowania bibliotek przez Program w kwestiach, których dotyczyły nakładane zobowiązania.

Internet

Niewielka grupa bibliotek informuje o braku dostępu do Internetu. Ma to miejsce w 37 placówkach (w tym w 17 bibliotekach wiodących oraz w 20 partnerskich) na ogólną liczbę 1876 uczestniczących w Programie.

O korzystaniu ze wsparcia Grupy TP informuje 79% bibliotek uczestniczących w PRB – objętych jest nim 70% placówek, przy wcześniej wskazywanej wysokiej ocenie tej oferty.

Godziny otwarcia

Czas otwarcia placówek bibliotecznych w godzinach					Biblioteka otwarta w weekend	
		2009*	2011 (obecnie)		2009	2011 (obecnie)
				w tym w weekend		
wiodąca	główna	45	50	5	66%	83%
	filia	28	32	1	<10%	16%
partnerska	główna	41	44	3	31%	45%
	filia	25	26	1	<10%	10%

* badania „Zakres prowadzonych działań przez biblioteki zgłoszone do I edycji PRB”

PRB w sposób wyraźny przyczynił się do **wzrostu dostępności bibliotek**, poprzez wydłużenie godzin ich otwarcia, choć zjawisko to w najmniejszym niestety stopniu wystąpiło w przypadku filii bibliotek partnerskich. Tak samo zwiększyła się – w porównaniu z rokiem 2009 i sytuacją „na starcie” PRB - dostępność bibliotek w weekendy.

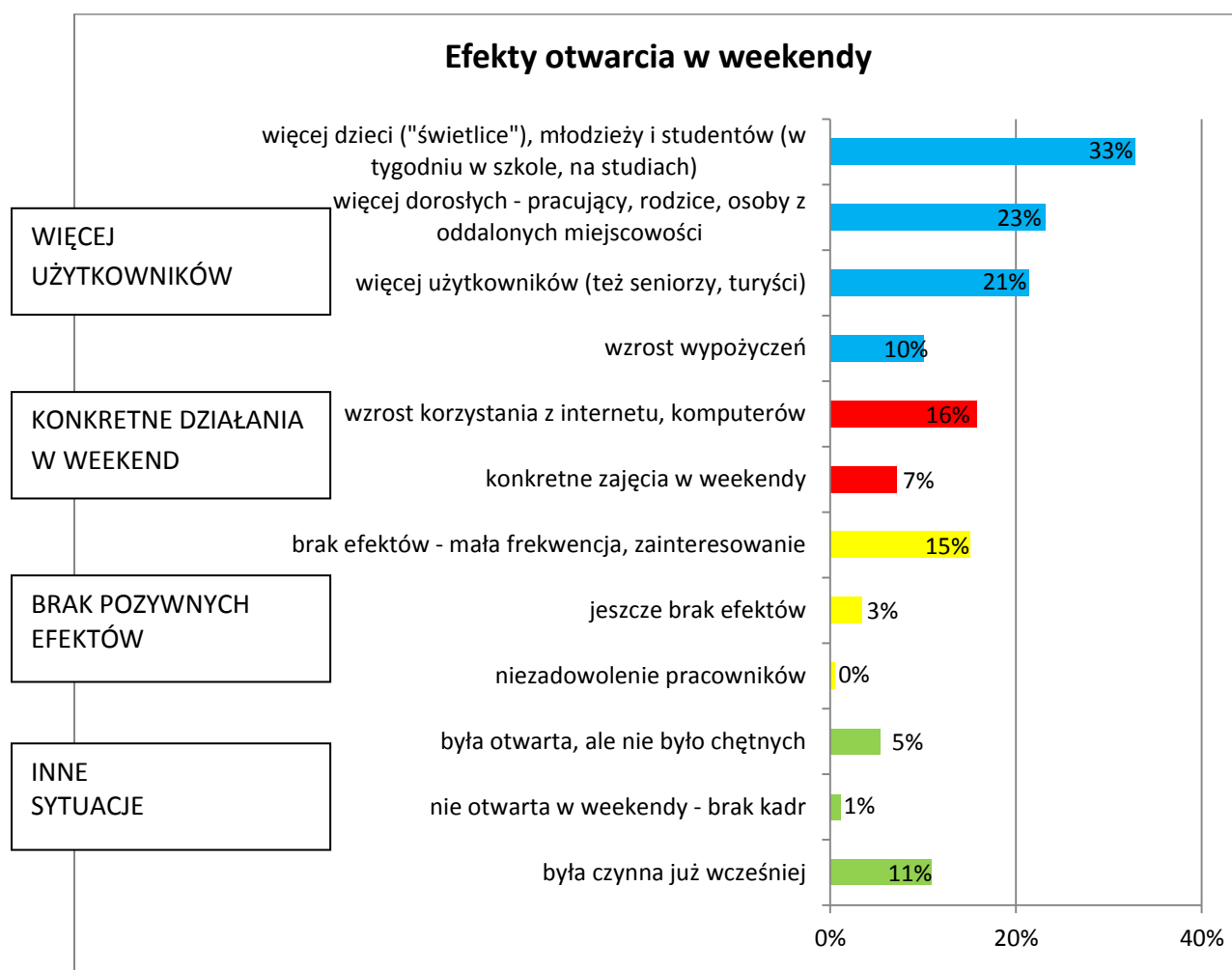
W przypadku bibliotek wiodących zobowiązanie dotyczące godzin pracy mówiło o otwarciu wszystkich placówek powyżej 30 godzin w tygodniu. Nie spełnia tego 1 biblioteka główna i 25 filii (na ogólną liczbę 153 bibliotek głównych i 626 ich filii) – zwykle brakuje kilku godzin do zakładanego czasu pracy. Ponadto 11 bibliotek wiodących nie ma żadnej placówki otwartej w weekend, co też oznacza niewypełnienie jednego ze zobowiązań.

64% bibliotek wiodących dysponuje obecnie przynajmniej jedną placówką otwartą po godzinie 18 (42% partnerskich), co świadczy o pozytywnym podejściu do wypełnienia zmiekczonego w trakcie rekrutacji zapisu umowy. Zrezygnowano ze sztywnego sformułowania o konieczności otwarcia co najmniej jednej placówki po godzinie 18 na rzecz zapisu: „Przy planowaniu godzin otwarcia poszczególnych placówek należy umożliwić różnym grupom mieszkańców (np.: młodzieży szkolnej, pracującym dorosłym, rodzicom z dziećmi) korzystanie z biblioteki w porach dla nich dogodnych”.

Efekty otwarcia w weekend

Zapytaliśmy również bibliotekarzy o efekty otwarcia biblioteki w weekend. Najczęstszymi odpowiedziami (kolor niebieski) był **wzrost liczby użytkowników** (lub wypożyczeń) – ogólnie, albo ze wskazaniem na konkretną grupę użytkowników: **dzieci** oraz, co szczególnie cenne, **dorosłych**. Ta ostatnia grupa rzadziej bowiem pojawia się w bibliotekach i otwarcie ich w weekend okazuje się tutaj znaczącą szansą. Drugą tego rodzaju grupą, która zazwyczaj w bibliotekach się rzadko pojawia, a zawitała do nich w weekendy są studenci. W odpowiedziach przewijają się też stwierdzenia o **zadowoleniu użytkowników** i ich „pozytywnych reakcjach”.

Kolejna grupa odpowiedzi to odpowiedzi wskazujące na korzystanie przez użytkowników z konkretnych usług (kolor czerwony). Jest to albo dostęp do komputerów, albo też **konkretne zajęcia** przygotowywane specjalnie jako element oferty weekendowej, co jest **przykładem dobrej praktyki** związanej z otwieraniem biblioteki w weekend.

Pytanie otwarte. Wyniki nie sumują się do 100%, gdyż jedna odpowiedź mogła być zakwalifikowana do kilku kategorii.

Trzecia grupa odpowiedzi (kolor żółty) wskazuje na **brak pozytywnych efektów** otwarcia w weekend. Natomiast czwarta grupa (kolor zielony) to inne sytuacje: biblioteki, które były już przed przystąpieniem do PRB otwarte w weekend (na ogół z pozytywnymi efektami) oraz biblioteki, które próbowały niegdyś otwierać placówki w weekend, ale z tego zrezygnowały (na ogół ze względu na

brak efektów), a także biblioteki, które nie są w stanie wprowadzić otwarcia w weekend ze względu na brak kadr.

Takie odpowiedzi na to pytanie pokazują, że należy mieć **strategię zagospodarowania biblioteki otwartej w weekend**. Te biblioteki, które zrobiły lepsze rozpoznanie potrzeb (np. jakie grupy chcą korzystać z biblioteki w weekend) i przeprowadziły promocję biblioteki otwartej w weekend, mają lepsze efekty wprowadzenia tego rozwiązania. Pokazuje to kierunek działań jakie FRIS powinno podejmować z w ramach wpierania wprowadzania otwierania bibliotek w weekendy.

Zwraca również uwagę, że efekt otwarcia w weekend bywa różny filii i bibliotece głównej. np.: „Biblioteka główna w niedzielę jest otwarta od wielu lat tego dnia korzystają głównie osoby przychodzące do kościoła które na co dzień nie przyszłyby do biblioteki, 2 filie są czynne w niedzielę od niedawna i trudno mówić o efektach”; „Z obserwacji wynika, że w bibliotece gminnej jest taka potrzeba, natomiast w filii nie ma zbyt dużego zainteresowania korzystaniem użytkowników z usług biblioteki w tym dniu”; „[W bibliotece głównej] Korzystają głównie osoby, które w ciągu tygodnia nie mają takiej możliwości (liczba odwiedzających - umiarkowana). W filiach - oferta dla dzieci, które w ciągu tygodnia nie mają na to czasu - spore zainteresowanie”; „W bibliotece głównej bez większych zmian, natomiast w filii czytelnicy odwiedzają bibliotekę aby skorzystać z Internetu”.

Toalety

Toalet dostępnych dla użytkowników nie posiada 108 placówek (na 1876 objętych Programem). Wśród nich 38 należy do bibliotek wiodących – co oznacza, że nie spełniają one zobowiązań nałożonych w Programie na tą grupę bibliotek – oraz 70 bibliotek partnerskich. Jest to zmiana w porównaniu z sytuacją u progu Programu (jesień 2009) kiedy w takiej sytuacji było 197 placówek, jednak tempo tej zmiany nie jest bardzo wysokie. Jest ono niższe niż w trakcie aplikowania do Programu, gdyż – jak wynika z badań zrealizowanych w fazie planistycznej – odsetek placówek bez toalety w grupie docelowej objętej PRB wynosi ok. 20%, czyli w odniesieniu do tych objętych PRB byłoby to ok. 360. Taka niezbyt szybka poprawa sytuacji wskazuje na **konieczność podjęcia działań motywujących** biblioteki do spełnienia tego zobowiązania, choćby kontaktowanie się z bibliotekami nie wypełniającymi tego warunku.

Wkład własny

Realizacja zobowiązań bibliotek i gmin w wymiarze finansowym przedstawia się zgodnie z poniższą tabelą.

Wkład własny biblioteki i gminy do PRB (w PLN)				Zakładany wkład według TCO
	wiodące	partnerskie	Ogółem	
Przygotowanie pomieszczeń i mebli	18870	3746	7539	4529
Dojazdy na szkolenia	2951	640	1220	1462
Internet: instalacja i abonament	4939	1593	2432	2641*
Ubezpieczenie sprzętu	1009	271	456	752
Inne koszty	2881	440	1052	-
Suma	30650	6691	12700	
<i>Wszystkie biblioteki łącznie</i>	<i>4.689.424</i>	<i>3.057.614</i>	<i>7.747.038</i>	<i>5.724.240</i>

* ponadto 6000 złotych na instalację łącza, który to koszt nie jest tu prezentowany, gdyż w zdecydowanej większości przypadków były one pokryte dzięki realizacji oferty Grupy TP.

Koszty ujęte w pozycji inne dotyczą następujących kategorii:

materiały eksploatacyjne (tonery)	28%
sprzęt dodatkowy (anten, listwy, podkładki, pen-drive, naprawa), oprogramowanie (antywirusowe, edukacyjne)	21%
materiały promocyjne	21%
koszt konkretnych działań, wkład własny do grantu	18%
meble (inne niż wymagane)	11%
wynagrodzenia	8%
zabezpieczenie (monitoring)	7%
spotkania z partnerskimi, z koalicją	5%
poczta, telefon	4%
dojazdy na inne spotkania niż szkolenia	2%
inne	4%

Część bibliotek wykonała w związku z udziałem w Programie – czasem zmotywowana udziałem w nim, czasem korzystając z preferencji dla PRB w ramach Infrastruktury Bibliotek (program MKiDN) – dość **znaczące remonty** (20 gmin powyżej 50 tys. złoty, najwyższy odnotowany 290 tys.). Aby pokazać lepiej sytuację przeciętnej biblioteki można przedstawić średnią obciążoną dla tej kategorii kosztów (z pominięciem 5% wartości skrajnych). Wynosi ona 14892 złotych dla biblioteki wiodącej, 1307 dla partnerskiej i 5797 złoty dla ogółu.

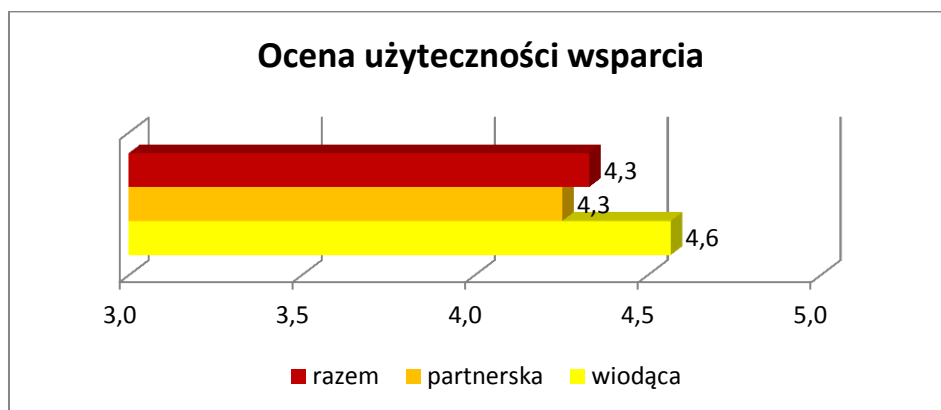
Odnosząc poniesione przez biblioteki koszty do założeń sformułowanych na etapie planistycznym w TCO odnośnie spodziewanego wkładu własnego bibliotek i gmin należy zauważyć, że **szacunki poczynione na etapie planowania w zasadzie odpowiadały wydatkom ponoszonym przez biblioteki w trakcie realizacji Programu**. Różnice występują w tych pozycjach, gdzie pojawił się dodatkowy partner zewnętrzny motywujący biblioteki do ponoszenia dodatkowych kosztów (program MKiDN Infrastruktura Bibliotek odnośnie wydatków na remonty), bądź ponoszący te koszty zamiast bibliotek (programy Grupy TP odnośnie podłączania Internetu).

Efekty PRB

Kluczowym elementem ankiety była analiza efektów Programu: zmian jakie zaszły w bibliotekach, nowych działań przez nie podejmowanych, konkretnych efektów wykorzystania dostarczonego sprzętu, a także efektów w odniesieniu do działań promocyjnych podejmowanych przez biblioteki oraz ich budżetów.

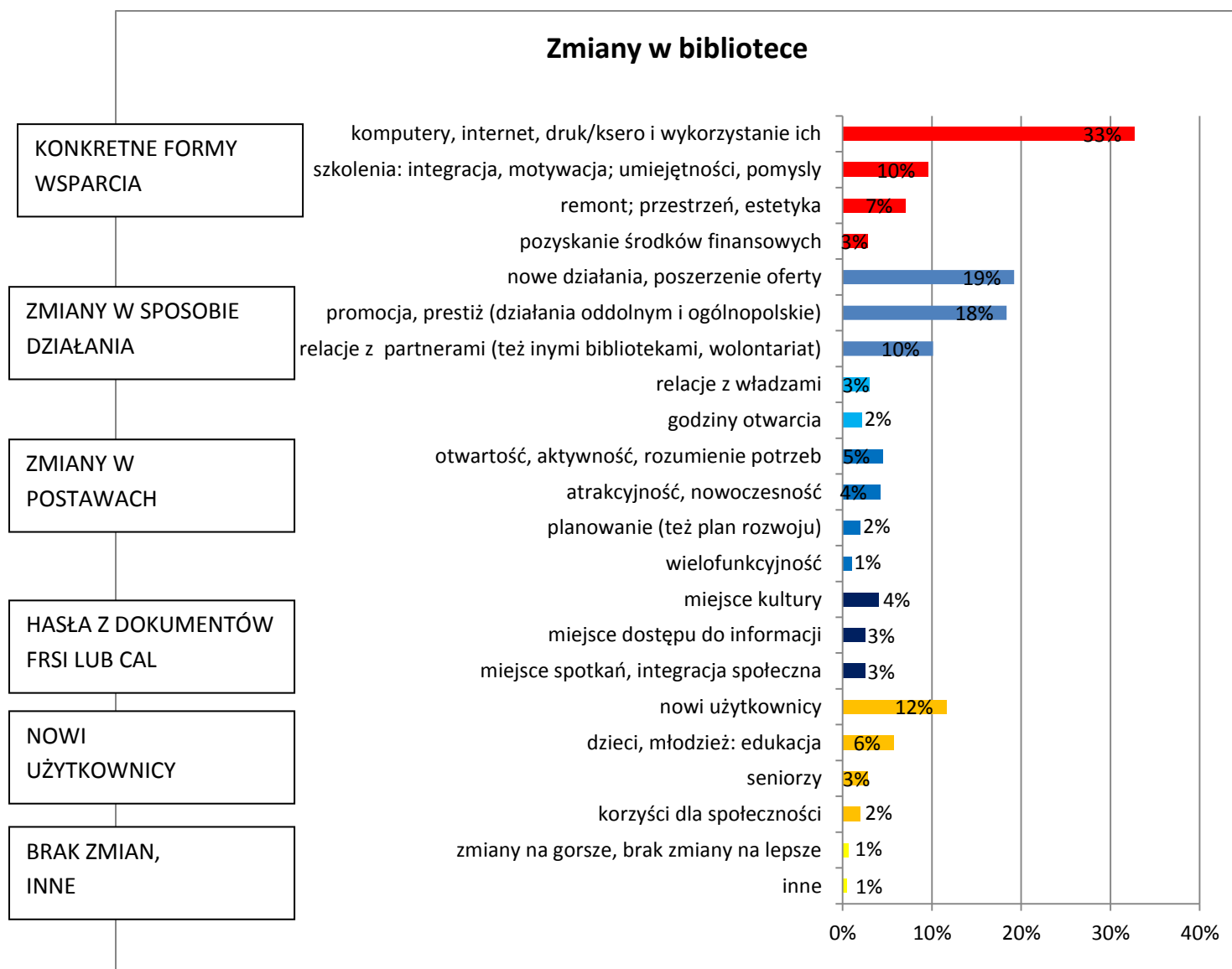
Zmiany

Ocena użyteczności otrzymanego wsparcia wypadła na poziomie zbliżonym do oceny ogólnej i oceny zgodności Programu z potrzebami bibliotek. Oznacza to, że **Program nie tylko spodobał się bibliotekom, ale faktycznie przyczynia się do lepszego działania bibliotek**. Należy jednak zauważyć, że poczucie takie jest większe wśród bibliotek wiodących, co z jednej strony jest zrozumiałe, gdyż te biblioteki były objęte większym wsparciem, z drugiej może jednak niepokoić, gdyż były one – już na starcie Programu – instytucjami silniejszymi i sprawniej działającymi. Oznacza to więc, że **luka między bibliotekami aktywnymi i niezbyt aktywnymi może się w wyniku Programu pogłębiać**.

Ocena na skali pięciopunktowej od „zdecydowanie tak” (1) do „zdecydowanie nie” (5).

Konkretne **zmiany w swoich bibliotekach zaobserwowało 84% dyrektorów** wypełniających ankietę (w przypadku wiodących – 93%, partnerskich – 80%). Zmiany te dotyczą następujących kwestii:

Pytanie otwarte. Respondent mógł wymienić do dwóch przykładów zmian.

- >> Otrzymania wsparcia z konkretnego komponentu PRB oraz bezpośrednich tego następstw (kolor czerwony). Zmiany te mogą dotyczyć:
 - >> **Otrzymania sprzętu i korzystania z niego przez mieszkańców** – dostępu do Internetu, z częstym dopowiedzeniem „darmowego”, czy korzystania z drukarki i ksero. Z ciekawszych przykładów: „Skype pozwala na kontakty z rodziną lub znajomymi a internet umożliwia w przesłaniu za granicę niezbędnych dokumentów przy podejmowaniu sezonowych prac.”; „Pozyskany sprzęt i dostęp do Internetu znacząco poprawił jakość usług i atrakcyjność biblioteki. Jest to szczególnie widoczne w filii. Wprowadzono nowe techniki promujące działalność (portale www), nowe techniki komunikacji (gg, skype).”
 - >> **Udziału w szkoleniach** i korzyści z nich płynących – **integracji bibliotekarzy**, większej motywacji, **nowych umiejętności** i wymiany pomysłów, a także **zmiana sposobu działania** dzięki temu, na przykład: „Wykorzystanie wiedzy zdobytej na szkoleniach w codziennej pracy z użytkownikami bibliotek, głównie dzieci i młodzieży”; „Poprzez

szkolenia w których uczestniczyli bibliotekarze zdobyliśmy nowe wiadomości dot. animacji kultury w bibliotece.”

- >> **Remontów i zmian w przestrzeni bibliotek** (aranżacja, estetyka). Należy podkreślić, że zmiany te zachodzą mimo, że PRB nie oferował bezpośrednich środków na remonty bibliotek: „dzięki Waszej publikacji wprowadziliśmy zmiany w aranżacji przestrzeni biblioteki, które dały naprawdę duży efekt”; „Wkrótce rozpocznie się remont Oddziału dla dzieci, w który również zostanie wyposażony w nowe meble i inny sprzęt. Dzięki temu biblioteka będzie bardziej funkcjonalna, estetyczna, przyjazna.”
- >> **Pozyskania środków finansowych** i realizacji za nie konkretnych działań.
- >> Konkretnych **zmian w sposobie działania biblioteki** w kwestii jej relacji ze „światem zewnętrznym”: władzami, partnerami i – co najważniejsze – użytkownikami (kolor jasnoniebieski). Ten rodzaj zmian jest wart szczególnego podkreślenia, gdyż świadczy o dużym stopniu zaawansowania przemian w bibliotece i zmierzaniu do realizacji celów zakładanych przez PRB. Zmian te mogą dotyczyć:
 - >> **Nowych zajęć, formy pracy i działań**, realizowanych projektów czy imprezy, a także ogólnego poszerzenia oferty. Część z nich jest realizowanych za pozyskane środki zewnętrzne (na przykład z programu „Aktywna Biblioteka”), a także w współpracy z partnerami (w tym z NGO w ramach programu „Organizacje pozarządowe bibliotekom”). Ciekawsze przykłady: „Dotarcie do rolników poprzez szkolenia, spotkania oraz pomoc w wypełnianiu wniosków ODR”; „Organizujemy wystawy malarstwa i rzeźby”; „Prowadzenie zajęć dla dzieci niepełnosprawnych oraz wejście dzięki KARCIE do Cyfrowego Archiwum Tradycji Lokalnych”; „Tworzenie się przy bibliotekach kół zainteresowań np. Klub Pań Czytających Zapalczewie”; „Realizujemy projekty grantowe: Klub Młodego Rodzica, Akademia Młodego Człowieka”. Nowym działaniom było też poświęcone odrębne pytanie omówione w dalszej części raportu.
 - >> **Lepszego postrzeganie biblioteki** i jej lepszej pozycja w społeczności, poprawy wizerunku, wzrostu prestiżu – dzięki działaniom promocyjnym, zarówno oddolnym (podejmowanym przez samą bibliotekę), jak i ogólnopolskim (podejmowanym przez FRIS): „Wzrosła ranga biblioteki w środowisku lokalnym. Więcej się mówi o bibliotekach, także filiach”; „O naszych placówkach zrobiło się głośno w różnych mediach. Wypowiedziano pod adresem bibliotek wiele pozytywnych opinii”; „Kampania medialna bardzo pozytywnie przedstawiła małe biblioteki publiczne, wszelkie pisma kierowane jednocześnie do Urzędu i biblioteki komunikowały o podejmowanych działaniach”; „Mieszkańcy gminy częściej informowani są o działalności i zbiorach biblioteki poprzez różne drogi informacji (Internet - strona internetowa, portale internetowe, ogłoszenia/plakaty, ogłoszenia parafialne, prasa lokalna.”
 - >> **Lepszej współpracy z innymi podmiotami**, powstania gminnej koalicji, współpracy z bibliotekami partnerskimi, z innymi instytucjami i organizacjami, a także pozyskania **wolontariuszy**. Z ciekawszych przykładów: „MGBP rozszerzyła współpracę z węgorszewskimi instytucjami kulturalnymi - Muzeum Kultury Ludowej oraz Węgorszewskim Centrum Kultury, a także pogłębiła współpracę z placówkami oświatowymi”; „Pozytywną zmianą w działalności MGBP jest to, że obecnie dużo częściej korzystamy z pomocy wolontariuszy przy organizowaniu różnych imprez np.

przy okazji akcji Pomyszkuj w bibliotece”; „Powstanie Gminnej Koalicji na rzecz Rozwoju Biblioteki przyczyniła się do tego, że osoby wchodzące w skład tej koalicji włączyły się w imprezy czytelnicze organizowane przez biblioteki”.

- >> **Poprawy relacji z władzami:** „Uczestnictwo biblioteki w PRB sprowokowało nasze władze do pozytywnego zainteresowania się biblioteką”; „Większe nakłady finansowe na działalność biblioteki”.
- >> Wydłużeniu **godzin otwarcia** (co było jednym z warunków udziału w PRB dla bibliotek wiodących), mającego miejsce także „w weekendy” oraz „w filiach”.
- >> **Zmian w postawach biblioteki i bibliotekarzy** (kolor niebieski). I choć nie są one tak daleko idące, jak omówione powyżej konkretne już występujące zmiany w sposobie działania, to mogą być potraktowane jako „**krok w dobrym kierunku**”. Zmiany te oddają idee zawarte w wizji PRB i przekazywane podczas szkoleń prowadzonych przez CAL. Dotyczą one:
 - >> **Większej otwartości**, rozumienia potrzeb i ogólnie nabycia postawa „proaktywnej”: „Biblioteka stała się bardziej otwarta na czytelników”; „Poznać potrzeby czytelników”; „Wychodzimy ze swoimi działaniami odważniej na zewnątrz”.
 - >> Przywiązywania większej wagi do atrakcyjności i nowoczesności bibliotek. Słowo **nowoczesność** padło w odpowiedziach 29 razy, co pokazuje, że ogólnie postrzegane „modernizowanie się”, „unowocześnianie” jest ważnym wymiarem zmiany dla części bibliotekarzy. Współgra to z obrazem płynącym z badań wizerunku bibliotek.²
 - >> Większego nacisku na **działanie w sposób planowy** – odnotowywane było np. posiadanie plan rozwoju: „Inaczej planujemy pracę w bibliotece”; „Opracowano Plan Rozwoju Biblioteki”.
 - >> Postrzegania biblioteki jako instytucji **wielofunkcyjnej**.
- >> Opisu zmian w kategoriach nawiązujących do propozycji CAL i FRIS, lub wręcz **nazw modułów szkoleń** – „biblioteka jako miejsce kultury/informacji/spotkań” (kolor ciemnoniebieski). Często jednak w tych odpowiedziach brakowało konkretności i sprawiały one wrażenie **powtarzania kalki**: „biblioteka stała się miejscem....”, bez dopowiedzenia na czym właściwie ta zmiana polega.
- >> **Wzrostu liczby użytkowników** (kolor pomarańczowy). Ten rodzaj zmian również zasługuje na podkreślenie, tak samo jak omówione wcześniej wprowadzanie nowych działań. Ten kierunek zmian potwierdzają wyniki badania ilościowego użytkowników bibliotek, które wskazują na częstsze odwiedziny w bibliotekach, szczególnie w gminach objętych PRB³. Wzrost ten bywa opisywany ogólnie jako wzrost liczby użytkowników, czytelników, bądź odwiedzin, lub też są wskazywane konkretna grupa, głównie **dzieci**, bądź **seniorzy**. W tym drugim przypadku wzrost jest łączony bywa z konkretnymi działaniami dla tych grup.
 - >> Dzieci: „Dzieci i młodzież częściej przychodzą do biblioteki nie tylko po książki, ale w wolnych chwilach lubią spotykać się w bibliotece”; „Zaktywizowana została grupa najmłodszych czytelników tzn. w wieku 0-6 lat, ich rodziców i opiekunów. Rodzice ci, dostrzegli potrzebę rozwoju swoich dzieci nie tylko poprzez wspólną zabawę, ale i edukację czytelniczą”; „Dzięki współpracy z Fundacją Komeńskiego, utworzyliśmy w bibliotece kącik dla dzieci.”

² „Analiza wizerunku bibliotek w prasie: rok 2008 i przełom 2010/11”, „Stocznia” dla FRIS, marzec 2011 r.

³ „Wizerunek i użytkowanie bibliotek publicznych”, Hubert Borowski, maj 2011 r.

- Seniorzy: „Przy wszystkich bibliotekach powstały Kluby gromadzące w swych szeregach seniorów i osoby niezatrudnione. W ich ramach prowadzone są nowe formy pracy” i częste „kurs komputerowy dla seniorów”.

Dokładniejsze omówienie liczby użytkowników odwiedzających biblioteki uczestniczące w PRB jest przedstawione w dalszej części raportu.

- W nielicznych przypadkach informowano o braku zmiany na lepsze, lub o **zmianach na gorsze** (kolor żółty), choć treść pytania *explicite* wskazywała na możliwość podania takiej odpowiedzi. Były to głównie sprawy związane z **relacjami z władzami**, na przykład: „Udział Biblioteki w PRB i nasza aktywność z tym związana spotkały się z pozytywną oceną władz samorządowych, ale nie przełożył się na wzmocnienie pozycji biblioteki na liście samorządowych priorytetów.”

Patrząc bardziej całościowo należy stwierdzić, że choć zmiany dotyczyły nieco częściej kwestii wewnętrznych (przemiany samej instytucji jako takiej), bądź relacji z innymi instytucjami, a nieco rzadziej jej relacji z końcowymi beneficjentami usług bibliotecznych (np. wprowadzenie nowych działań oraz ich efekty, szczególnie względem użytkowników), to **na obecnym etapie realizacji PRB można skonstatować, że zmiany wśród bibliotek mają właściwy kierunek i dobrze rokują w dłuższej perspektywie**, szczególnie biorąc pod uwagę niezbyt aktywną postawę bibliotek i systemu bibliotecznego w momencie rozpoczynania PRB.

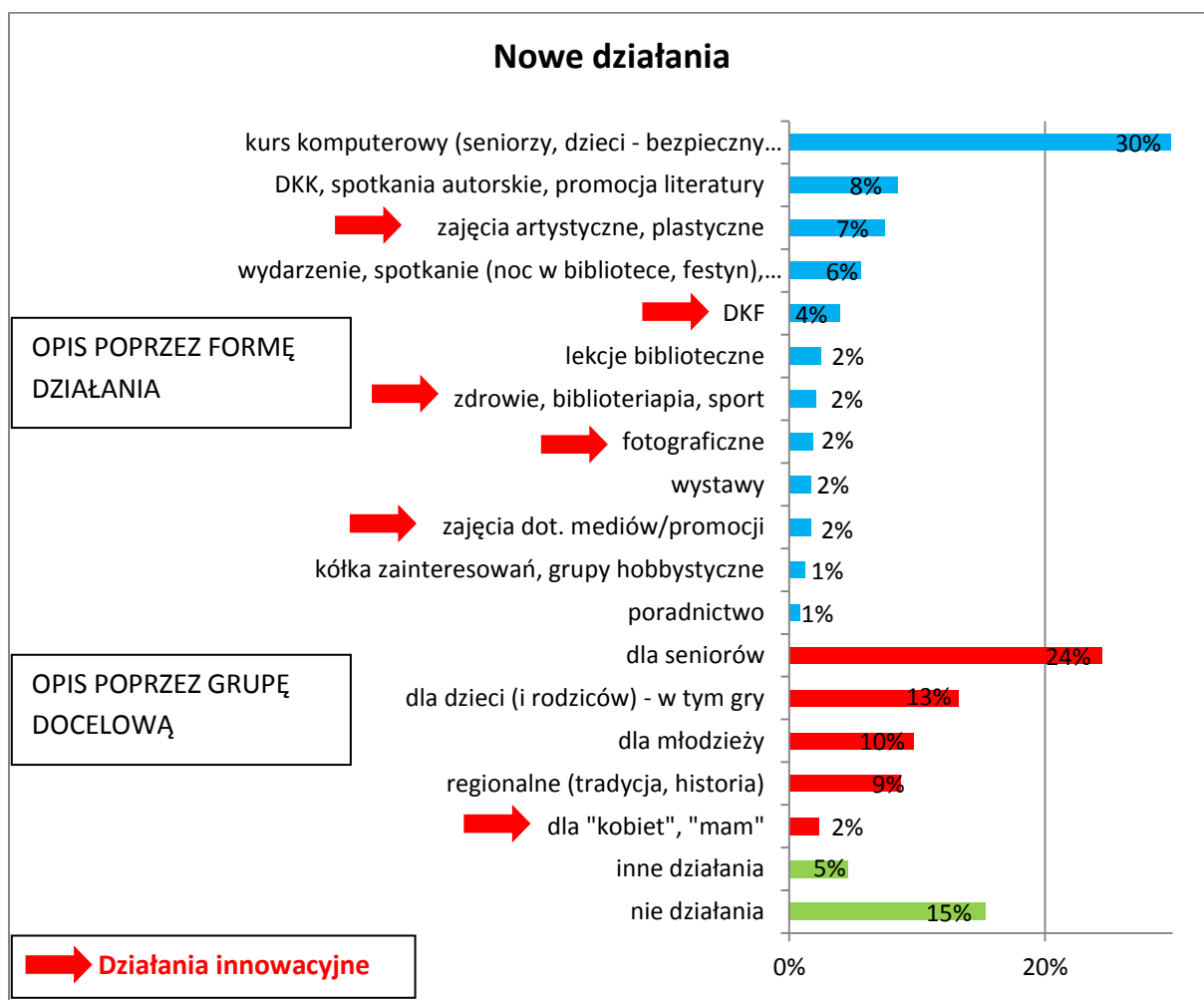
Dodatkowo warto zwrócić uwagę, że stosunkowo często wspomniano o zmianach w odniesieniu do sytuacji filii („w filia powstało ...”, „w filii działa ...”, „w filii wzrosło ...”) – **słowo „filia” padło w odpowiedziach 68 razy**. Ten wniosek potwierdza obserwacje z badań terenowych oraz odpowiada założeniom zawartym w dokumentach programowych PRB, w których kładziony jest nacisk na interwencję wobec w filii.

Jeśli chodzi o język odpowiedzi, to choć przeważały wypowiedzi precyzyjne wskazujące konkretny przykład zmiany w bibliotece, to jednak **czasem padały ogólniki**, często zawierające mało zrozumiałe żargon projektowy (zapewne świeżo nabyty) i sprawiające wrażenie, że przykrywają one faktyczny brak zmian, na przykład „Wzmocnienie potencjału biblioteki publicznej”; „Biblioteki przekształcają się w centra informatyczne”; „Poprzez aktywną promocję, biblioteka jest bardziej dostrzegana w środowisku”; „Wypowiedziano pod adresem bibliotek wiele pozytywnych opinii.”

Na koniec należy dodać, że przedstawione tu zmiany są to **subiektywne opinie dyrektorów**, którzy wypełniali ankiety. Na ile te opinie odpowiadają postrzeganiu innych interesariuszy, a szczególnie użytkowników, będzie przedmiotem badań w kolejnych latach realizacji PRB.

Nowe działania

Oprócz opisanie ogólnych zmian zachodzących w bibliotekach, dyrektorzy zostali poproszeni konkretnie o wskazanie przykładów nowych działań podejmowanych przez instytucje, którymi kierują (o ile takie nowe działania pod wpływem PRB są podejmowane). O realizacji, bądź planowaniu (bo pytanie umożliwiała również zaprezentowanie takich przedsięwzięć) konkretnych **nowych działań dla użytkowników** – dzięki udziałowi w PRB – informuje **79% bibliotek**, w tym 90% wiodących i 75% partnerskich. Tą nową ofertę bibliotek można poklasyfikować na następujące typy (przy większości podano przykłady najciekawszych realizacji):

Pytanie otwarte. Respondent mógł opisać do dwóch działań.

- >> **Kursy komputerowe**, przede wszystkim **dla seniorów**, ale także – choć znacznie rzadziej - dla dzieci na temat bezpiecznego korzystania z Internetu (kilkanaście procent takich zajęć). Oprócz kursów komputerowych informowano także o rozpoczęciu świadczenia pomocy indywidualnej osobom uczącym się korzystać z komputera. Ponieważ, ze względu na wagę, jaką przykładają do tego zagadnienia grantodawcy, temu działaniu poświęcono osobne pytanie w ankiecie (patrz niżej) tutaj zacytujemy tylko kilka ciekawszych sposobów prowadzenia tych zajęć (zazwyczaj przebieg takich zajęć jest jednak dosyć typowy): „Spotkanie z seniorami pt. Koncert życzeń w ramach akcji Tydzień z Internetem 2011. Korzystając z pomocy uczniów miejscowej szkoły (...) uczestnicy wyszukiwali, słuchali i wspólnie śpiewali ulubionych piosenek w serwisie YouTube. Uczestnicy

mieli też okazję zapoznać się z podstawami obsługi komputera. Była też (...) okazja do porozmawiania i powspominania czasów przywołanych przez piosenki”; „Planujemy zaprosić seniorów do udziału w kursie komputerowym, w wirtualnych wycieczkach, wirtualnym zwiedzaniu muzeów”; „Poprzez gry i zabawy uczymy zasad bezpiecznego korzystania z internetu.”; „Bezpieczny Internet - spotkania z pracownikami Wydziału Prewencji Komendy Powiatowej Policji”.

Prowadzenie kursów komputerowych w takiej skali świadczy o:

- umiejętności twórczego – przynajmniej przez część bibliotek – **wykorzystania zasobu przekazanego im przez FRIS jakimi jest sprzęt komputerowy**, a także know-how prowadzenia takich zajęć zdobytego w trakcie uczestnictwa w szkoleniach IT organizowanych przez PRB (w pewnym stopniu bibliotekarze prowadząc kursy komputerowe powtarzali szkolenia, którym sami byli poddani);
 - **rozpoznaniu i zaadresowaniu ważnej potrzeby** jaką jest walka z wykluczeniem cyfrowym, szczególnie wśród osób starszych i poszukiwaniu w tym zakresie nowej niszy dla bibliotek;
 - **poszukiwaniu nowego użytkownika** – innego niż najbardziej typowa grupa, czyli młodzież i dzieci, jednak użytkownika stosunkowo bezpiecznego i do pewnego stopnia oswojonego z biblioteką, czyli seniorów.
 - **Działania służące promocji czytelnictwa.** To są działania **realizujące tradycyjną misję biblioteki w sposób animacyjny**, choć zazwyczaj ich przebieg jest dosyć typowy. Na przykład biblioteki, które dotąd nie prowadziły Dyskusyjnych Klubów Książki otwierają je, a te które je prowadziły decydują się uruchomić kluby również w filiach: „Planujemy uruchomienie w bibliotece Klubu Przyjaciół Książki, gdzie przy kawie można będzie podyskutować o literaturze”; „Biblioteka Główna rozpoczęła spotkania w ramach Dyskusyjny Klub Książki dla dorosłych a Filia nr 2 w Czarnem DKK dla dzieci.”
- Oczywiście należy pamiętać, że – często ze względów na brak środków na honoraria i opłacenie kosztów dojazdu – biblioteki, szczególnie z małych miejscowości, nie organizują spotkań autorskich. Przed rozpoczęciem PRB prowadziło je regularnie jedynie 20 proc. bibliotek, a aż 50 proc. „sporadycznie”⁴.
- **Zajęcia artystyczne i plastyczne.** Ta grupa nowych działań łączy w sobie **działalność kulturową**, stanowiącą misję biblioteki jako instytucji kultury, oraz **działania animacyjne**, których wspieranie jest kluczowym elementem działalności stowarzyszenia CAL, prowadzącego szkolenia dla bibliotekarzy. W tej grupie można odnaleźć **wiele działań ciekawych, innowacyjnych, a nawet zaskakujących**: „Mikołajski Klub Poezji skupiający osoby piszące wiersze jak i też kochające poezję”; „Warsztaty z carvingu”; „Czwartkowa Kawiarenka Twórczości - spotkania artystów z terenu gminy”; „Zajęcia plastyczne, technika decoupage” „Założenie (...) gminnego chóru”; „Młodzi Tworzą Sztukę - program działań z plastyki dla chojnowskiej młodzieży”; „Edukacja teatralna dzieci i dorosłych. Dostarczenie rozrywki dla świadomych odbiorców sztuki oraz wzbudzenie zainteresowania teatrem wśród amatorów”; „Założyliśmy amatorski teatr dziecięcy i występujemy w świetlicach wiejskich”; „Uliczny teatr 6 D – etiuda cyrkowa”; „Plener malarski”. Z jednej strony takie działania poszerzają w sposób ewolucyjny kanoniczną rolę biblioteki, z drugiej jednak wiążą się z ryzykiem możliwej kolizja z działalnością domu kultury (o ile istnieje w danej gminie).

⁴ „Biblioteki w Polsce”, SMG/KRC dla FRIS, sierpień 2008 r.

- >> Organizacja konkretnego eventu przez bibliotekę: **spotkanie, wycieczki, festynu** i – najczęściej – **nocy w bibliotece dla dzieci** (jest to zyskująca na popularności działanie bibliotek, często w formule tzw. „Nocy z Andersenem”). Przykłady innych działań to: „Wieczór kultur - organizacja spotkań przedstawiających kulturę Chin, Turcji i Indii” „Dzień Kobiet 2011”
- >> **DKF to przykład ambitnego, innowacyjnego, działania wykorzystującego przy tym sprzęt dostarczony przez PRB:** „Kino dla najmłodszych i ambitne kino dla młodzieży”; „Przy bibliotece działa klub filmowy. klubowicze spotykają się co 2 tygodnie, oglądają filmy, których nie emituje telewizja, dyskutują o nich. mogą nakręcić własny film”; „Audiowizualny cykl przedstawień baletowych największych teatrów operowych. Z płyt CD. Przy kawie i ciastku”; „W okresie wakacyjnym wyświetlanie filmów dla dzieci”.
- >> **Lekcje biblioteczne.** To jedna ze **tradycyjnych form działalności bibliotek**. Nowością tu jest wprowadzenie do pracy prezentacji multimedialnych, dzięki rzutnikom przekazanych przez PRB.
- >> Działania dotyczące **zdrowia**: profilaktyka, poradnictwo, sport oraz ważny link dla do kanonicznej działalności biblioteki, czyli **biblioterapia**. To kolejny obszar wskazujący na **dużą innowacyjność działań**, np.: „Biblioterapia dla osób niepełnosprawnych-uczestników Warsztatu Terapii Zajęciowej raz w miesiącu”; „Rozpoczęto warsztaty na temat udzielania pierwszej pomocy”; „Spotkania dla osób starszych związane z profilaktyką prozdrowotną”; „Spotkania Klubu Zdrowego Odżywiania, prowadzonego przez dietetyczkę i instruktorkę z Bydgoszczy”; „Grupa wsparcia dla osób walczących z nadwagą”; „Biblioterapia wśród członków Stowarzyszenia Wzajemnej Pomocy - rozmowy z psychologiem, zajęcia relaksacyjne, poznawanie ciekawych książek”; „Biblioteczne zajęcia dla dzieci(2-4 lata) i rodziców połączone z zajęciami z rytmiki”. Jest to obszar z jednej strony preferowany przez grantodawcę Programu – Fundację Billa i Melindy Gatesów – a z drugiej **niezagospodarowany w żaden sposób poprzez dotychczasową ofertę PRB**, ani innych podmiotów (z wyjątkiem biblioterapii).
- >> Działania dotyczące **fotografii** to przykład **twórczego wykorzystania aparatów cyfrowych** dostarczonych przez FRIS do wszystkich bibliotek uczestniczących w PRB: „Dzięki udziałowi w konkursie grantowym Aktywna Biblioteka organizacja warsztatów fotograficznych”; „Zajęcia z młodzieżą gimnazjalną - warsztaty fotograficzne oraz filmowe”; „Warsztaty z fotografii cyfrowej, obsługa aparatu cyfrowego, rzucanie zdjęć na komputer, dodawanie podkładu muzycznego”. Niestety niewielka skala tych działań świadczy o niewykorzystanym potencjale dostarczonego sprzętu (patrz też omówione poniżej wykorzystaniu aparatów) oraz o konieczności prowadzenia dalszych działań wzmacniających wykorzystanie aparatów w sposób kreatywny.
- >> **Wystawy i wystawki**, często bardzo skromne, to **przykład bardzo typowej działalności bibliotek**. Już przed rozpoczęciem PRB 87 proc. bibliotek deklaroowało ich prowadzenie⁵. Oczywiście ofertę tą zawsze można wzbogacać, ale jedyny innowacyjny przykład wśród tych działań to: „Od marca w MGBP działa galeria >>Pasje naszych czytelników<<, w której osoby korzystające z naszej biblioteki – pasjonaci, kolekcjonerzy, hobbyści mogą zaprezentować swoje prace lub prywatne kolekcje.”

⁵ Jak wyżej.

- >> Działania dotyczące **mediów i promocji** – najczęściej **warsztaty dziennikarskie dla młodzieży** – to kolejny innowacyjny obszar działań podejmowanych dzięki udziałowi biblioteki w PRB. Wpisuje się on przy tym dosyć dobrze w poszerzanie tradycyjnej roli biblioteki, jako miejsca dostępu do prasy. Należy przy tym zauważyć, że obszar **edukacji medialnej** jest to także obszar niezagospodarowany przez dotychczasową ofertę PRB. Przykłady działań: „Gazetka kulturalna KULTURALNIK, dwumiesięcznik” „warsztaty dziennikarskie”; „>>Idę w górę! Warsztaty dziennikarskie<< (...) Dzięki warsztatom uczestnicy będą mieli okazję stworzyć własną gazetkę. (...) Na spotkania zapraszani będą zawodowi dziennikarze, którzy podzielą się własnymi doświadczeniami”; „W ramach Aktywnej Biblioteki organizujemy Szkołę reportażu- zapoznajemy młodzież z warsztatem dziennikarskim”.
- >> Kółka zainteresowań to zbiór rozmaitych działań animacyjnych, z których niektóre to przykłady innowacyjności: „Zorganizowanie Kółka Astronomicznego, zakup teleskopu i in. akcesoriów niezbędnych do obserwacji astr.”; „Powstanie Klubu Interesujących Spotkań”.

Innym sposobem spojrzenia na nowe działania podejmowane przez bibliotekę jest ich klasyfikacja przez pryzmat **grupy docelowej**:

- >> Seniorzy. Poza omówionymi powyżej kursami komputerowymi są to przykłady różnej pracy animacyjnej, na przykład: „Współorganizowanie Uniwersytetu Trzeciego Wieku”; „Powstanie Klubu Seniora w jednej z filii biblioteki”; „Kurs języka niemieckiego dla seniorów. osoby po 50 roku życia spotykają się w czytelni biblioteki raz w tygodniu”; „Biblioteka planuje w przyszłości stworzyć cykl spotkań na tematy interesujące seniorów (np. dotyczące zdrowia, ogrodnictwa)”.
 - >> Dzieci. Oprócz omówionych powyżej kursów bezpiecznego Internetu (także dla starszej młodzieży) i zajęć plastycznych są to różne formy **zajęć dla dzieci w wieku przedszkolnym**, często wypełniających ważną lukę w pejzażu polskiej prowincji, czyli brak przedszkoli. W ten sposób biblioteki – pozostając w pobliżu swojej dotychczasowej misji – **odpowiadają na ważną potrzebę cywilizacyjną** robiąc to – jak pokazują poniższe przykłady – często kreatywnie, z zaangażowaniem i pasją: „Zajęcia pod hasłem Biblioteka przyjazna maluchom dla dzieci w wieku 0-3 oraz ich rodziców i opiekunów”; „Spotkania w bibliotece pt. Ciocia czyta dzieciom”; „Bibliomoliki - Spotkania dla maluchów w wieku /2-5 lat /. Oddział zaprasza w swoje progi Tych, którzy jeszcze sami czytać nie potrafią, ale doskonale czują się w świecie bajkowych bohaterów”; „Wolontariat - zabawa w przedszkole dla dzieci nie uczęszczających do przedszkoli”; „Matka z małym dzieckiem w bibliotece - planujemy zorganizować czas dla matek z małymi dziećmi”; „Rodzinna przygoda z biblioteką- zajęcia edukacyjne i warsztaty plastyczne dla dzieci i rodziców”; „Biblioteczne zajęcia dla dzieci i rodziców - zorganizowanie wypożyczalni materiałów edukacyjnych dla najmłodszych dzieci, czas trwania 1,5 roku”; „Z Kubusiem Puchatkiem przez świat-kącik dla dzieci”; „Realizacja projektu pt. >>Z biblioteką mama samodzielna, ale nie samotna<<. Aktywizacja mam z małymi dziećmi, poprzez zajęcia edukacyjne zarówno dla mam prowadzone przez specjalistów jak i dla dzieci prowadzonych przez bibliotekarzy i wolontariuszy”; „Klub Młodego Rodzica, stworzyliśmy miejsce dla młodych rodziców i ich dzieci”; „Teatrzyk malucha oraz kąciki malucha”.
- Należy dodać, że w tym obszarze ujawnia się duża popularność oferty FRD im. Komeńskiego w ramach programu „Organizacje pozarządowe bibliotekom”. Wiele

respondentów wspomina o „wypożyczaniu worków z zabawkami i książkami dzieciom i ich rodzicom”.

Można również zauważyć, że oferta dla dzieci jest często połączona z ofertą dla rodziców (szczególnie matek) pozwalając tym samym przyciągnąć do bibliotek grupę rzadko w nich obecną. Widać także, że prowadzenie zajęć dla dzieci jest typem aktywności, które odpowiada nastawieniu zawodowemu bibliotekarzy – same opisy pokazują bowiem, że są to działania, w które bibliotekarki wkładają dużo serca.

- >> **Młodzież.** Są to różne zajęcia dla młodzieży (w tym omówione powyżej: bezpieczny Internet, zajęcia artystyczne i warsztaty dziennikarskie). Z ciekawszych przykładów: „Rozpoczęliśmy działalność edukacyjną (Edukacja ekonomiczna dla najmłodszych)”; „W bibliotece zaczął działać klub miłośników fantastyki (stowarzyszenie)”; „Prowadzenie zajęć w czasie ferii zimowych i letnich dla dzieci”. Większa sztapnowość innych przykładów oraz mniejsza liczba działań dla tej grupy (w porównaniu z młodszymi dziećmi) pokazuje, że jest ona trudniejsza dla bibliotekarzy do zaadresowania niż dzieci w wieku przedszkolnym.
- >> **Społeczność lokalna, połączona wspólną historią i tradycją lokalną,** to kolejna grupa docelowa działań prowadzonych przez biblioteki. W tych działaniach łączona jest tradycyjna rola biblioteki z lokalnym patriotyzmem i budowaniem lokalnej wspólnoty. Często w tych działaniach wykorzystywana jest współpraca z fundacją Karta. Przykłady takich działań to: „Powstanie Archiwum lokalne z bazą dokumentów dotyczących gminy, mieszkańców ich losów”; „Rozpoczęcie digitalizacji udostępnionych przez mieszkańców materiałów.” „Cyfrowe Archiwum Tradycji Lokalnej we współpracy z Ośrodkiem Karta i powołanym Klubem historyków”; „Zbieranie starych fotografii”; „Nawiązanie współpracy z Fundacją Wspierania Kultury Ludowej w Kruszyźnie”; „Warsztaty etnograficzne we Filii Bibl. w Zaręczach, które cieszą się ogromnym powodzeniem wśród społeczności lokalnej”; „Upamiętnienie historii naszej gminy poprzez stworzenie izby pamięci, wywiady z kombatantami, stworzenie szlaków dydaktycznych”; „Utworzenie kartoteki „Nasz region” grupującej wycinki prasowe, foldery, gazetki szkolne i parafialne”; „Projekt Ślubujemy Ci Ojczyznę, powstania śląskie w świadomości mieszkańców ziemi pszczyńskiej w ramach konkursu Aktywna Biblioteka.”
- >> **Kobiety i mamy** to ostatnia kategoria, do której biblioteki zwracają się w sposób bardziej systematyczny. Przykłady działań: „Klub kobiet aktywnych”; „Klubu Młodych Mam”; „Kurs Gotowania”; „Spotkania raz w miesiącu Pań w wieku emerytalnym lubiących robótki ręczne. Planuje się wystawienie wykonanych prac na jesieni tego roku. Panie przy herbacie wypełniają kulturalnie swój wolny czas i wymieniają się swoimi umiejętnościami z zakresu igły, drutów i szydełka, ale także poruszają tematy zdrowia, opowiadają swoje przeżycia itp”; „Szkolenia komputerowe dla pań z KGW”.

Jak widać z powyższej klasyfikacji są to głównie **grupy „bezpieczne”** nie odchodzące od profilu typowego dotychczasowego użytkownika biblioteki. Wśród tych grup **nie ma** np. dorosłych mężczyzn, rolników, **bezrobotnych** (o których skądinąd wiemy, że wykorzystują komputery dostarczone przez PRB do poszukiwania pracy), czy przedsiębiorców. Warto dodać, że już przed rozpoczęciem PRB 30%

bibliotek prowadziło regularne zajęcia dla dzieci i młodzieży (dalsze 55% sporadyczne), zaś dla dorosłych jedynie 11% (sporadyczne 44%)⁶.

- Inne działania. Spośród działań sklasyfikowanych jako inne, ciekawsze – choć nieskładające się w żaden systematyczny wzorec – przykłady to: „Książka na telefon”; „Utworzenie Bibliotecznego Ośrodka Komunikacji Społecznej”; „Uruchomienie wypożyczalni książki mówionej”; „W 2010 r. w Filii Biblioteki Publicznej w Wieńcu zawiązano Koło Wolontariatu”; „Florystyka i bukiciarstwo”; „Współpraca z ODR. Spotkania i szkolenia dla rolników. Spotkania Koła Pszczelarzy.”
- „Nie działania”. Ponadto **część bibliotek jako przykłady działań podała aktywności o odmiennym charakterze**, czy to elementy stałej oferty (np. dostęp do komputerów i drukarek), czy ogólne charakterystyki pracy biblioteki, bądź jej zasobów, lub też aktywności nie skierowane do użytkowników. Takie odpowiedzi świadczą zapewne o niedostatecznym sfokusowaniu bibliotek z tej grupy na użytkownika oraz jego potrzebach, a także przykładaniu zbyt dużej wagi do funkcjonowania i trwania samej instytucji (oczywiście grupa ta, to raptem kilkanaście procent respondentów). Odpowiedzi te – czasem uciekające w ogólniki – mogą również świadczyć o świadomości dyrektora biblioteki, że powinien być podjąć jakieś nowe działania, ale – z jakiś względów – tego jednak nie zrobił. Przykładowo:
 - oferta stała: „Zwiększenie usług dla mieszkańców przez zakup nowej kserokopiarki”; „Internet dla wszystkich w filiach”; „Zorganizowane zostały w bibliotekach kąciki kawowe, gdzie podaje się bezpłatną kawę, herbatę i wodę mineralną dla mieszkańców naszej gminy”;
 - relacje z innymi instytucjami: „Planujemy współpracować z bibliotekami partnerskimi”; „Biblioteka została członkiem zaistniałego w Gminie Partnerstwa Lokalnego”; „Warsztaty edukacyjne dla środowiska zawodowego bibliotekarzy szkolnych i publicznych z powiatu tarnogórskiego”; „Zacieśnienie współpracy między bibliotekami powiatu”;
 - rozwój zasobów biblioteki: „W 2011r. biblioteka otrzyma nowy lokal który urządzi w/g wskazówek otrzymanych na szkoleniach”; „Udział w programach grantowych”; „Walizeczki do wypożyczania. Wyposażone są w książki, zabawki, kolorowanki itp.”; „Wprowadzenie programu komputerowego Sowa dla bibliotek”; „W ramach PRB firma Microsoft nieodpłatnie przekazała Bibliotece licencjonowane oprogramowania. W ich skład wchodzi najnowocześniejsze oprogramowania naukowe, najnowsze systemy operacyjne oraz pakiety składu tekstu i arkusze kalkulacyjne.”
 - organizacja pracy: „Ogłoszony został konkurs na stronę internetową biblioteki, która zacznie działać od maja”; „Filia nr 2 w Czarnem planuje uruchomić punkt biblioteczny w miejscowości Suradówek”; „Przeszkolenia kadry bibliotecznej z zakresu dostępności do internetu”; „tworzenie prezentacji multimedialnych dzięki sprzętowi pozyskanemu z PRB”;
 - ogólniki: „Biblioteka stała się miejscem aktywnym, miejscem promocji kultury, miejscem dla ludzi z inicjatywą”; „Zmiana wizerunku biblioteki”; „Realizacja projektu skocznościowego w ramach Aktywnej biblioteki”.

⁶ Jak wyżej.

Liczba użytkowników

Przeciętną **bibliotekę wiodącą odwiedza dziennie dwa razy więcej osób niż partnerską**. Ta liczba jest kwintesencją wszelkich innych wskaźników świadczących o większej aktywności, a także o większe sile instytucjonalnej (jak kadry, czy finanse – patrz też niżej) tej grupy uczestników PRB. Nie zaskakuje również **trzykrotnie większa liczba odwiedzających biblioteki główne w porównaniu z filiami**.

Dane o liczbie odwiedzających pokazują jednak, że **dla filii dużo większe znaczenie ma oferta sprzętu komputerowego**. W liczbach bezwzględnych jest ona zbliżona – a w przypadku partnerskich nawet wyższa – niż w bibliotekach głównych (średnio dziennie 3 w głównej partnerskiej i 5 w filii partnerskiej). Jednak ponieważ ogólna liczba odwiedzających jest niższa, to udział korzystających z komputerów w ogóle odwiedzin jest dla filii trzykrotnie wyższy niż dla bibliotek głównych – jest to 33% ogółu odwiedzin, w głównych bibliotekach zaś raptem ok. 10%. Ten wynik świadczy o racjonalności podejścia PRB polegającego na dosprzętowieniu w jak największym stopniu filii bibliotecznych.

	Odwiedziny w bibliotece (średnio dziennie)			Korzystanie z komputerów (średnio dziennie)			Procent korzystających wśród odwiedzających		
	Biblioteka główna	Filia	Razem	Biblioteka główna	Filia	Razem			
Wiodąca	81	27	40	9	9	9	11%	33%	22%
Partnerska	43	14	21	3	5	3	8%	33%	14%
Ogółem	53	17	29	5	6	5	9%	33%	19%
2008 rok ⁷	47	-	-	-	-	-	-	-	-

Jednocześnie dane pokazują **wzrost odwiedzin w porównaniu z sytuacją przed Programem**, choć uzyskanie pełnej porównywalności będzie wymagało dalszych analiz.

⁷ „Biblioteki w Polsce”, SMG/KRC dla FRIS, sierpień 2008 r.

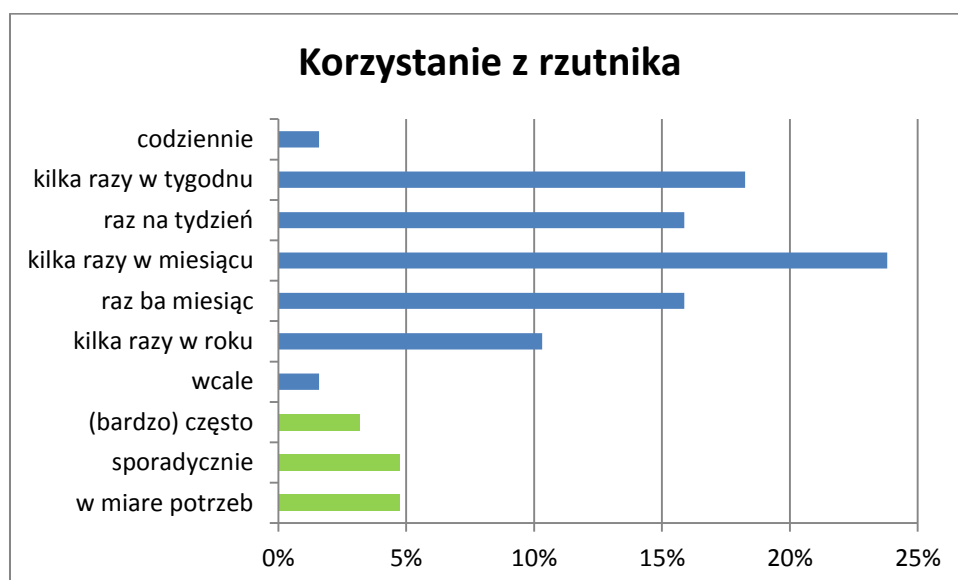
Wykorzystanie sprzętu

Efekty PRB zbadano również sprawdzając sposób wykorzystania dostarczonego w ramach Programu sprzętu. Starano się przede wszystkim uchwycić praktyki innowacyjne, czy to pozwalające w pełni wyzyskać multimedialny potencjał dostarczonego sprzętu, czy to będące przykładem wykorzystania go do działań animacyjnych. Pytania dotyczyły przede wszystkim oprzyrządowania peryferyjnego (drukarki, rzutniki, aparaty cyfrowe), gdyż wykorzystanie samych zestawów komputerowych było przeanalizowane w innych badaniach⁸.

Rzutnik

Częstotliwość wykorzystania rzutnika w bibliotekach pokazuje, że urządzenie to znalazło w nich swoje miejsce (oczywiście należy pamiętać, że otrzymały go tylko placówki główne bibliotek wiodących). Jeśli chodzi o formy wykorzystania to **dominuje używanie rzutnika do wyświetlania prezentacji** tak dla użytkowników (w trakcie spotkań, zajęć, lekcji), jak i – w znacznie mniejszym stopniu – na wewnętrzne potrzeby instytucji (szkolenia i spotkania dla pracowników danej biblioteki i innych bibliotek: partnerskich, podległych – w przypadku bibliotek pełniących rolę powiatowych; spotkaniach dla władz i partnerów).

W mniejszym stopniu rzutniki są wykorzystywane do projekcji filmów – poza omówionymi powyżej klubami filmowymi jest to **puszczenie bajek dla dzieci** (szczególnie w okresie ferii i wakacji). Jest też grupa bibliotek wypożyczających rzutnik innym instytucjom (np. organizacjom pozarządowym czy innym instytucjom gminnym), co potwierdza wnioski z innych badań, iż rzutnik jest czasami ważnym zasobem umacniającym pozycję biblioteki na arenie gminy. Jako ciekawsze przykłady bardziej multimedialnych zastosowań można podać: karaoke/koncert życzeń, wyświetlania logo biblioteki podczas imprez, pokaz slajdów, warsztaty fotograficzne.

Pytanie zadane w formie otwartej.

⁸ „Monitoring wykorzystania komputerów w bibliotekach”, Łukasz Ostrowski, luty 2011 r. oraz „Używanie komputerów w ramach Programu Rozwoju Bibliotek”, Hubert Borowski, marzec 2011 r.

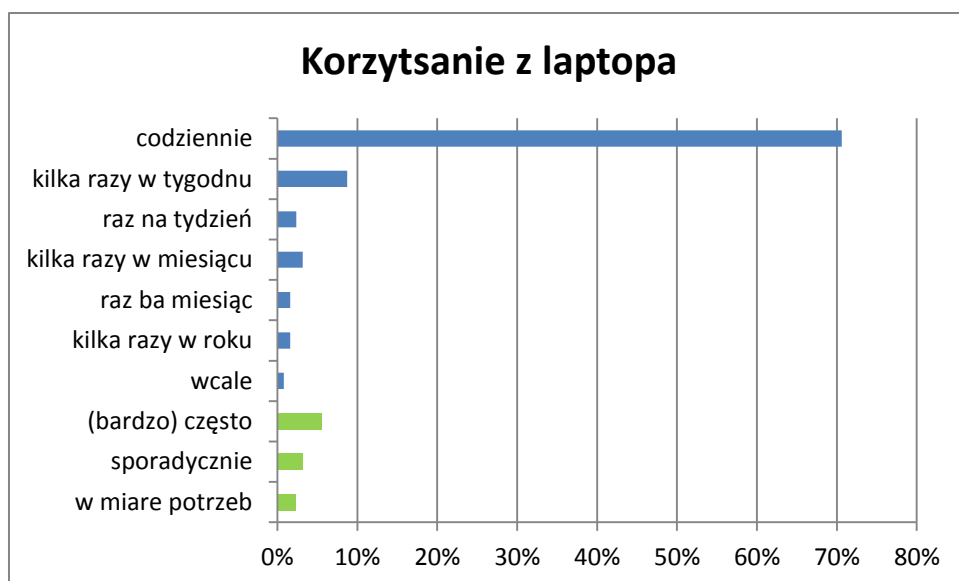
Pytanie otwarte. Wyniki nie sumują się do 100%, gdyż jedna odpowiedź mogła być zakwalifikowana do kilku kategorii.

Laptop

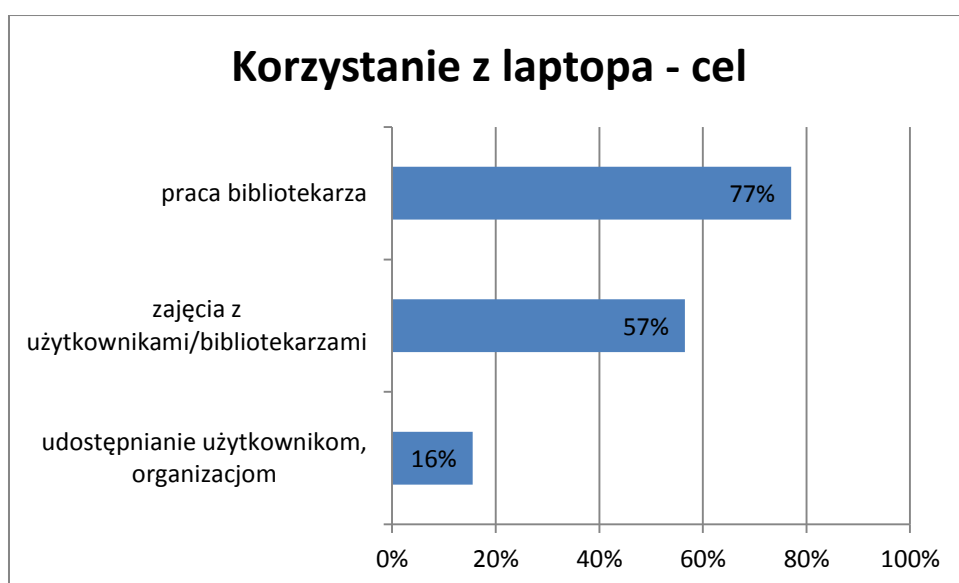
Laptopy są wykorzystywane w bibliotekach bardzo intensywnie, co znajduje potwierdzenie w danych z monitoringu komputerów dostarczonych do bibliotek⁹. Niestety znaczna część tego wykorzystania dotyczy **korzystania do pracy przez bibliotekarzy** (lub też nie tylko do pracy – wiemy z monitoringu, że laptopy są intensywnie wykorzystywane także w weekendy), bądź też, choć w nieco mniejszym stopniu, na potrzeby użytkowników, ale w postaci wyświetlania im różnego rodzaju prezentacji, czy filmów, jako **urządzenie towarzyszące rzutnikowi**.

Nie tylko odpowiedzi na pytanie otwarte wskazują na **małe udostępnianie laptopów bezpośrednio użytkownikom** (raptem 16% odpowiedzi). Nawet zapytani wprost „czy udostępniają laptop użytkownikom” dyrektorzy odpowiedzieli twierdząco jedynie w 31% przypadkach (możne przy tym spodziewać się tu pewnego zawyżenia tych deklaracji – część osób mogła bać się przyznać w imiennej ankiecie do używania laptopa niezgodnie z warunkami PRB). Jako przyczynę braku udostępniania laptopa użytkownikom połowa dyrektorów wskazuje brak potrzeby (np. wystarczająca ilość komputerów stacjonarnych), a połowa informuje, że jest on przeznaczony „tylko dla bibliotekarzy”. Takie niezgodne z zasadami PRB podejście do wykorzystania laptopa jest problemem, który powinien zostać zaadresowany w ramach Programu.

⁹ „Monitoring wykorzystania komputerów w bibliotekach”, Łukasz Ostrowski, luty 2011 r.

Pytanie zadanie w formie otwartej.

Pytanie otwarte. Wyniki nie sumują się do 100%, gdyż jedna odpowiedź mogła być zakwalifikowana do kilku kategorii.

Aparat cyfrowy

Także aparat cyfrowy znalazł swoje miejsce w bibliotekach, choć częściej jest używany w bibliotekach wiodących. Można również przypuszczać, że odpowiadający na to pytanie dyrektorzy w większym stopniu odnosili się do aparatu znajdującego się w ich placówce, niż do aparatów z placówek filialnych.

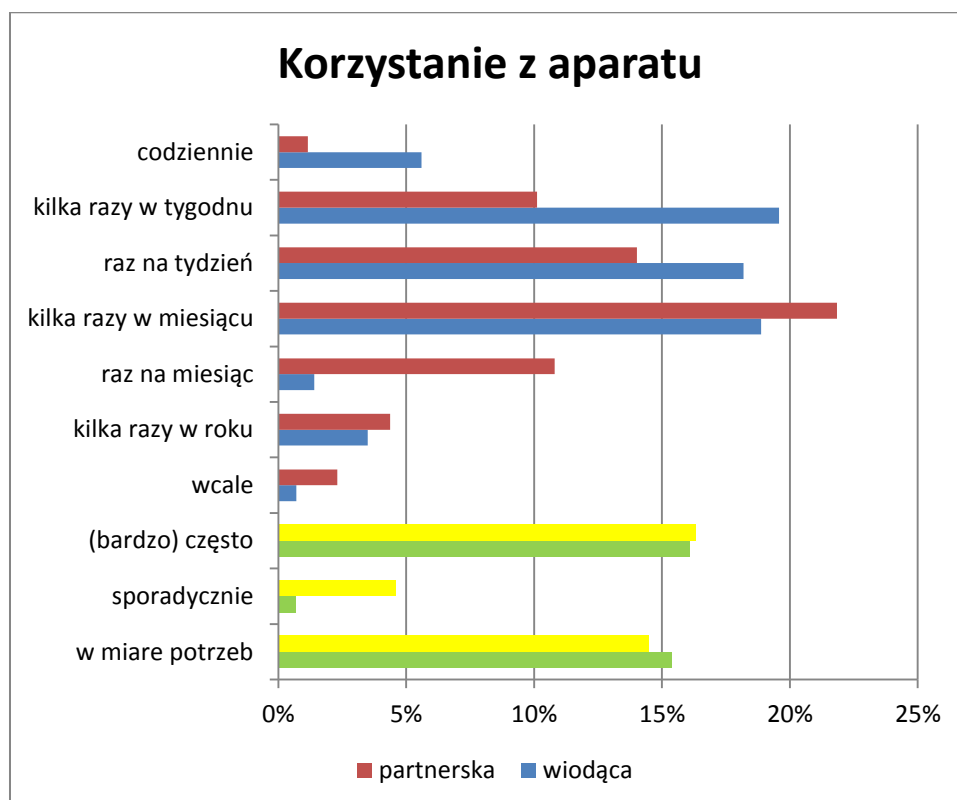
Jednakże **wykorzystanie aparatów jest wyjątkowo mało „multimedialne”**. Służy on praktycznie wyłącznie do „dokumentowania” działalności biblioteki, „fotografowania” (czasem „archiwizowania” – sic!) imprez, zbierania materiału do kronik, stron www, a nawet dokumentacji wewnętrznej (protokoły amortyzacji sprzętu). Prowadzenia zajęć z aparatami, a nawet udostępnianie ich

użytkownikom (lub instytucjom) – jest niestety sporadyczne. **Jedynie trzy razy wspomniano o wykorzystaniu funkcji nagrywania filmu** (być może z powodu jej nieznanomości – nie była omawiana na szkoleniach IT). I choć aparat też bywa atutem w kontaktach z innymi instytucjami (poprzez wypożyczanie im), to jednak w mniejszym stopniu niż rzutnik.

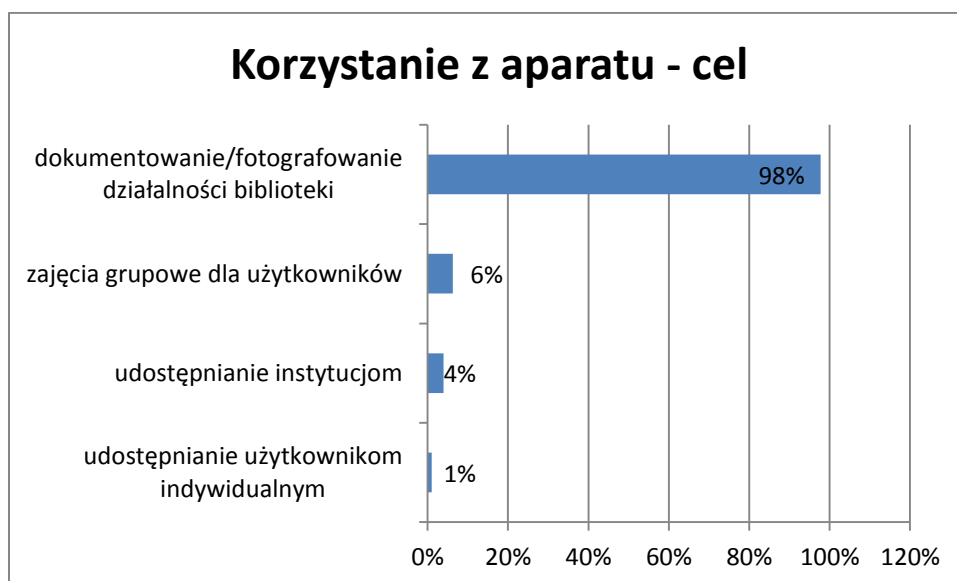
Można więc stwierdzić, że bibliotekarze dostali jeszcze jedno narzędzie służące „gromadzeniu” informacji, co odpowiada ich tradycyjnie rozumianej roli zawodowej. Z tym że tym razem tym instrumentem nie są książki, ale urządzenie pozwalający na uwiecznienie (dokumentowanie, archiwizowanie, upamiętnienie) organizowanych przez siebie wydarzeń. **Przełamanie takiego pasywnego użytkownika wymaga działań ze strony FRSI**, np. szkoleniowych (samo rozesłanie publikacji na temat okazało się nie wystarczające). Jeśli takie działania nie byłyby prowadzone to zasadne byłoby **ograniczenie przekazywania aparatów w drugiej rundzie** np. do tylko jednego na bibliotekę.

Nieliczne przykłady dobrych praktyk, bardziej kreatywnego wykorzystania aparatów to: „Podczas [kursu komputerowego] nauka obsługi aparatu cyfrowego dla seniora”; „Do przeprowadzenia warsztatów fotograficznych podczas realizacji projektu z Akademii Filantropii- warsztaty dziennikarskie”; „Aparat jest także wykorzystywany przez młodzież w realizowanych przez nich konkursach lub projektach”; „warsztaty dla dzieci (same robiły zdjęcia podczas bajkowego fotopleneru)”.

W trzech ankietach pojawiły się także uwagi odnośnie niskiej jakości aparatu.

Pytanie zadane w formie otwartej.

Pytanie otwarte. Wyniki nie sumują się do 100%, gdyż jedna odpowiedź mogła być zakwalifikowana do kilku kategorii.

Drukarka – pobieranie opłat

Pełen obraz sposobów wykorzystania drukarki znajduje się w raportach z monitoringu wykorzystania sprzętu komputerowego¹⁰. W ankiecie zapytaliśmy jedynie o **pobieranie opłat za korzystanie z urządzenia wielofunkcyjnego** (w funkcji drukarki, bądź xero), gdyż kwestia wysokości kosztów wydruku jest w przypadku niektórych bibliotek problemem, co widać było także w omówionych wcześniej odpowiedziach na inne pytania ankiety.

I tak **opłat za druk nie pobiera 18% wiodących oraz aż 45% partnerskich**, co być może świadczy o gorszym instytucjonalnym zorganizowaniu tej grupy bibliotek. Odpowiedzi dyrektorów na pytanie o przyczynę można podzielić na trzy kategorie:

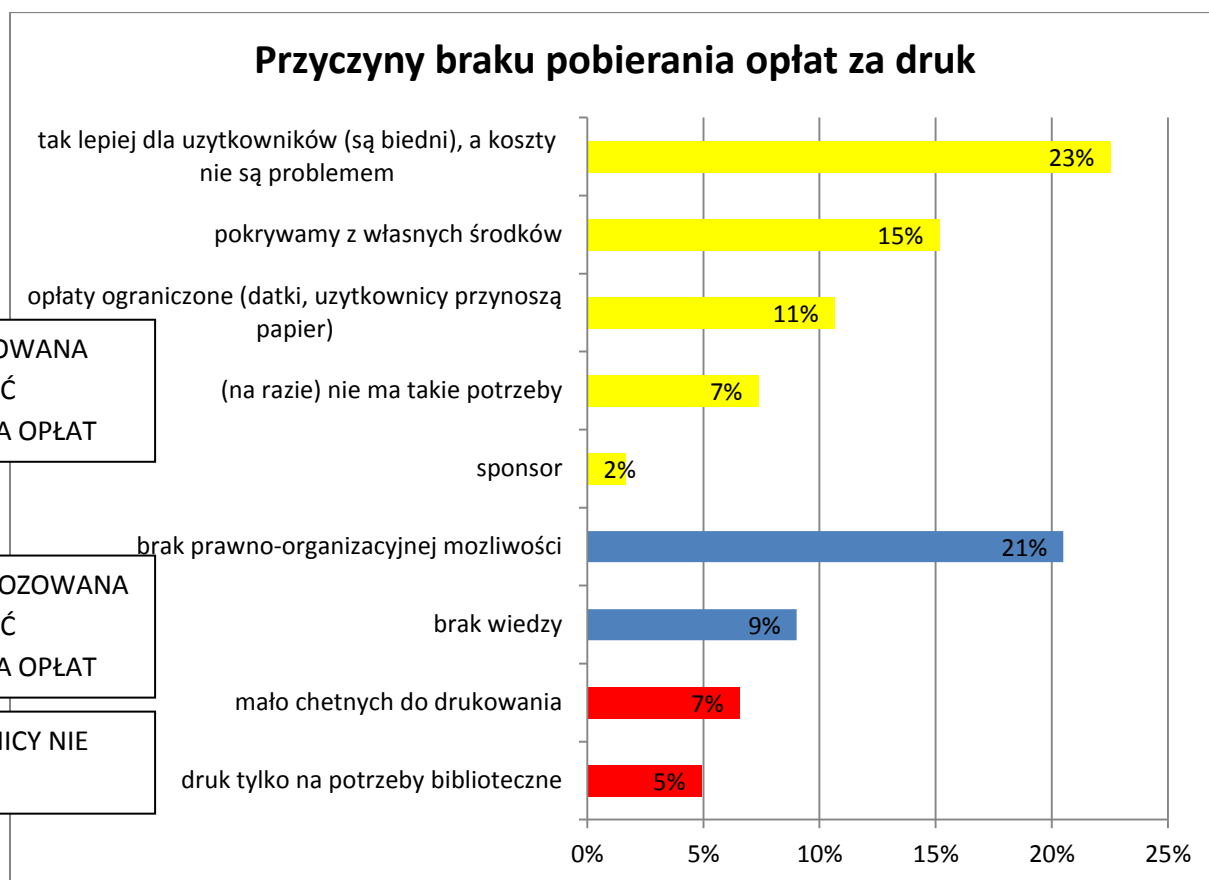
- Sytuację, kiedy biblioteka jest świadoma możliwości pobierania opłat, ale z takich, czy innych względów tego nie robi (kolor żółty). W tej kategorii mieszczą się:
 - **Korzyści dla użytkowników, których często nie stać na koszt wydruku.** Te koszty z kolei nie są problemem dla biblioteki, a bezpłatne drukowanie jest formą promocji biblioteki. Takie odpowiedzi świadczą zarówno o uwrażliwieniu na potrzeby użytkowników, jak i o szukaniu sposobów dotarcia do nich.
 - **Możliwość pokrycia opłat ze środków własnych** biblioteki – odpowiedzi podobne do omówionych powyżej punkcie, ale bez pogłębionego uzasadnienia.
 - Opłaty są ograniczone i nie pokrywają kosztów wydruku. Często są to opłaty w formie datku.
 - Nie występuje taka potrzeba, z częstym akcentem, że „na razie” ona nie występuje, co wskazuje na możliwość wprowadzenia opłat w przyszłości.
 - **Biblioteka posiada sponsora**, który pokrywa koszty druku.

¹⁰ „Monitoring wykorzystania komputerów w bibliotekach”, Łukasz Ostrowski, luty 2011 r.

>> Sytuację, kiedy biblioteka nie pobiera opłat, gdyż nie jest świadoma tej możliwości, lub nie jest do tego zdolna instytucjonalnie (kolor niebieski). W tej kategorii mieszczą się:

- **Brak organizacyjnych i prawnych możliwości pobierania opłat.** Być może w przypadku tej grupy bibliotek zasadne byłoby przedstawienie możliwych sposobów pobierania opłat (np. pobieranie ich w formie datków).
- **Brak wiedzy o możliwości pobierania opłat.** Ta grupa dyrektorów bibliotek nie była świadoma tego, że w ramach zasad PRB możliwe jest pobieranie opłat.

Być może obie te kwestie powinny być lepiej zaadresowana czy to podczas szkoleń IT, czy to w materiałach przekazanych bibliotekom (np. w formie jakiegoś zbioru zasad wykorzystywania sprzętu).

Pytanie otwarte. Wyniki nie sumują się do 100%, gdyż jedna odpowiedź mogła być zakwalifikowana do kilku kategorii.

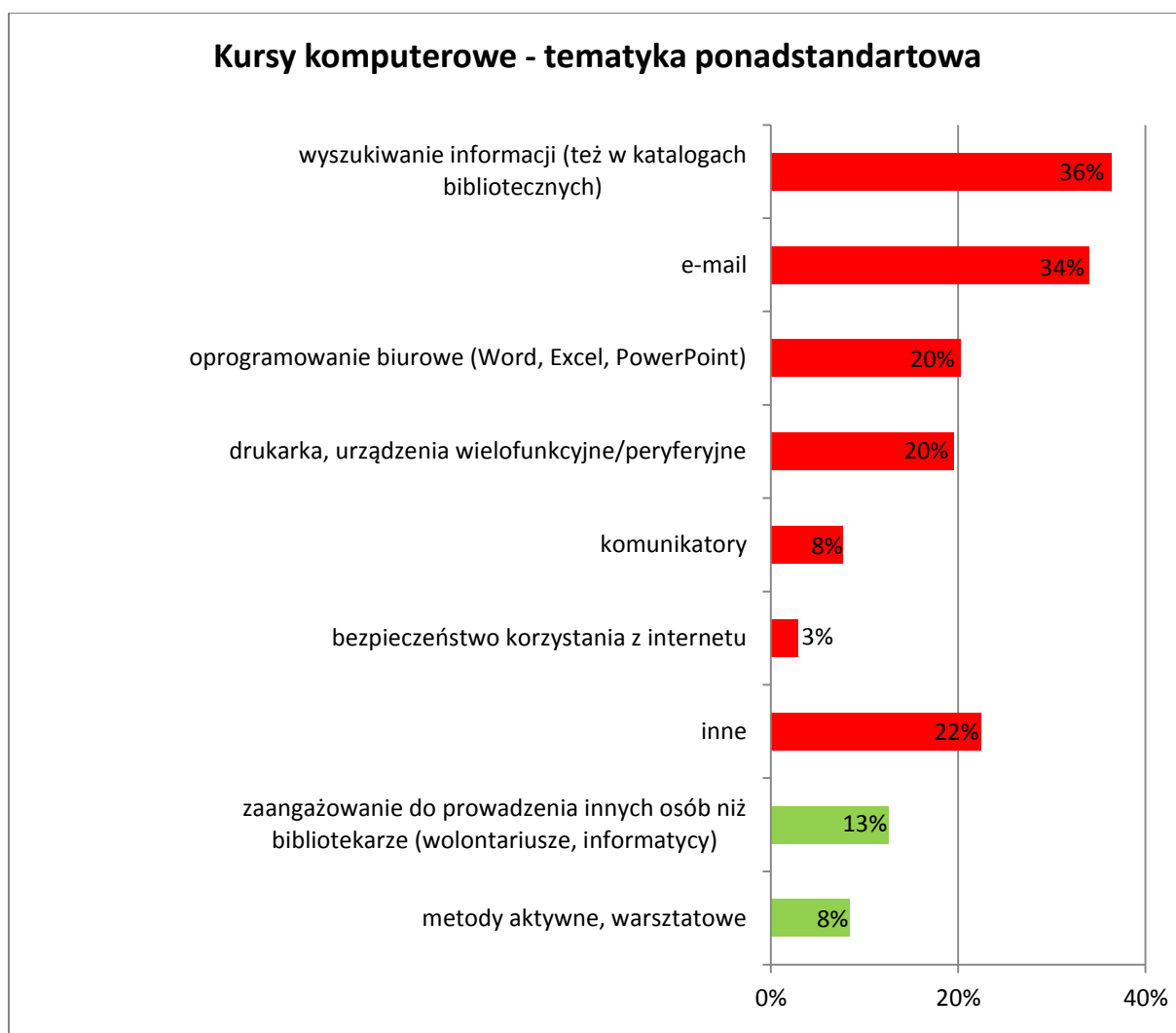
>> Sytuację, kiedy użytkownicy mało, lub wcale nie korzystają z drukarek. W tej kategorii mieszczą się:

- **Mało chętnych do drukowania.** Oznaczać to może zarówno brak takiej potrzeby wśród użytkowników, jak i brak wypromowania takiej oferty biblioteki. W przypadku tej drugiej opcji oznacza to zapewne konieczność odpowiednich działań wspierających promocję prowadzoną przez biblioteki.
- **Druk tylko na potrzeby biblioteczne,** co jest niezgodne z zasadami PRB. Tak jak w przypadku kategorii „niebieskiej” konieczne jest tu podjęcie działania ze strony FRŚI

(np. szkoleniowych – odnośnie drugiej rundy; kontaktu indywidualnego – odnośnie pierwszej; lub też sporządzenia zbioru zasad wykorzystywania sprzętu).

Kursy komputerowe

Jak było pokazane powyżej prowadzenie kursów komputerowych jest najpopularniejszym nowym działaniem podejmowanym przez biblioteki. Spodziewając się takiego rezultatu, oraz kierując się zainteresowaniem grantodawcy poświęcono temu zagadnieniu osobny blok pytań w ankiecie. Okazało się, że **95% bibliotek wiodących i 79% partnerskich deklaruje udzielanie konsultacji indywidualnych** „pomagających zaznajomić się z komputerem lub Internetem osobom dotąd nie korzystającym”, zaś prowadzenie trudniejszych **zajęć grupowych 69% bibliotek wiodących i 44% partnerskich**. Warto dodać, że już przed rozpoczęciem PRB 25% bibliotek prowadziło takie kursy regularnie, a 32% sporadycznie¹¹.

Pytanie otwarte. Wyniki nie sumują się do 100%, gdyż jedna odpowiedź mogła być zakwalifikowana do kilku kategorii.

¹¹ „Biblioteki w Polsce”, SMG/KRC dla FRIS, sierpień 2008 r.

Zajęciami te skierowane były przede wszystkim do **seniorów** i w zdecydowanej większości obejmowały **podstawowy instruktaż korzystania z najważniejszych funkcji komputera i Internetu**. Jednakże czasami towarzyszyła temu **dodatkowa tematyka**:

- >> **Wyszukiwanie informacji**, także w katalogach bibliotecznych. Jest to link pomiędzy prowadzeniem kursów komputerowych, a kanonem zawodu bibliotekarza, obejmującym także „wyszukiwanie informacji”. Z tego zapewne względu tematyka to dość często była poruszana na kursach.
- >> Typową funkcjonalnością Internetu pokazywaną podczas zajęć był **e-mail**, mniej typową **komunikatory**. Oba te sposoby wykorzystania Internetu mogą przekładać się na wykorzystanie tych funkcjonalności w bibliotekach, co – jak wiemy z monitoringu sprzętu i ankiet dla korzystających z niego¹² – stosunkowo często ma miejsce (potrzeba komunikacji z rodziną/znajomymi przebywającymi w innych miastach/krajach jest w ogóle dość istotnym motywem korzystania z Internetu na obszarach wiejskich).
- >> Kurs dość często obejmował także korzystanie z **oprogramowania biurowego** (co wskazuje na powielanie tematyki kursów, które przechodzili sami bibliotekarze w ramach PRB – korzystanie z oprogramowania biurowego nie jest istotną najważniejszą potrzebą przy korzystaniu z komputera wśród seniorów) oraz **obsługę urządzenia wielofunkcyjnego** (dostarczanego w ramach PRB) lub – sporadycznie – innych urządzeń peryferyjnych.
- >> Sporadycznie pojawia się również wątek **bezpieczeństwa w sieci**.
- >> W kategorii inne znalazły się przykłady bardziej **innowacyjnej tematyki kursów**, które mogłyby się stać podstawą dla rozwijania bardziej zaawansowanych elementów oferty bibliotek:
 - **sprawy urzędowo prawne**: „Lex”; „wypełniać druki, sporządzać wnioski, pisma urzędowe”; „pomoc w wypełnianiu PIT-ów”; „jak napisać pismo, wydrukować [je]”; „wypełnianie formularzy, zgłoszeń”; „udzielano porad dotyczących pisania pism”; „pisanie podań” – ta tematyka odpowiada roli biblioteki jako miejsca kontaktu obywatela z administracją oraz tematyce jednego z kursów specjalistycznych dotyczącego e-administracji;
 - **multimedia**: „zajęcia dotyczące wyszukiwania i odtwarzania plików muzycznych”; „jak nagrać płytę”; „warsztaty skanowania starych zdjęć”; „obróbka zdjęć”, „projekcja szukanego filmu”; „jak zrzucić zdjęcia z telefonu, wypalanie płyty”; „zapisywanie zdjęć”; „tworzenie pokazów multimedialnych, plakatów”; „wyszukiwanie piosenek”; „wejścia na poszczególne strony np. You-Tube”; „muzyka - osoba niepełnosprawna”; „ściągać zdjęcia z aparatu i kopiować je na nośnik CD,DVD”; „była to pomoc jak skorzystać ze skanera, jak nagrać płytę” – w tej podgrupie mamy zarówno wykorzystanie sprzętu i oprogramowania multimedialnego dostarczanego przez PRB, jak i tematykę jednego z kursów specjalistycznych dotyczącego multimedii w bibliotece;
 - **portale społecznościowe**: „pomoc przy korzystaniu z Facebooka”; „pomoc w logowaniu się do portali społecznościowych”; „zakładanie konta na blogach”;
 - **e-handel, e-usługi, e-banki**: „nauka zakupów przez Internet”; „zakupy w Internecie – Allegro”; „zakładanie kont w bankach” – te trzy odpowiedzi to jedyny ślad

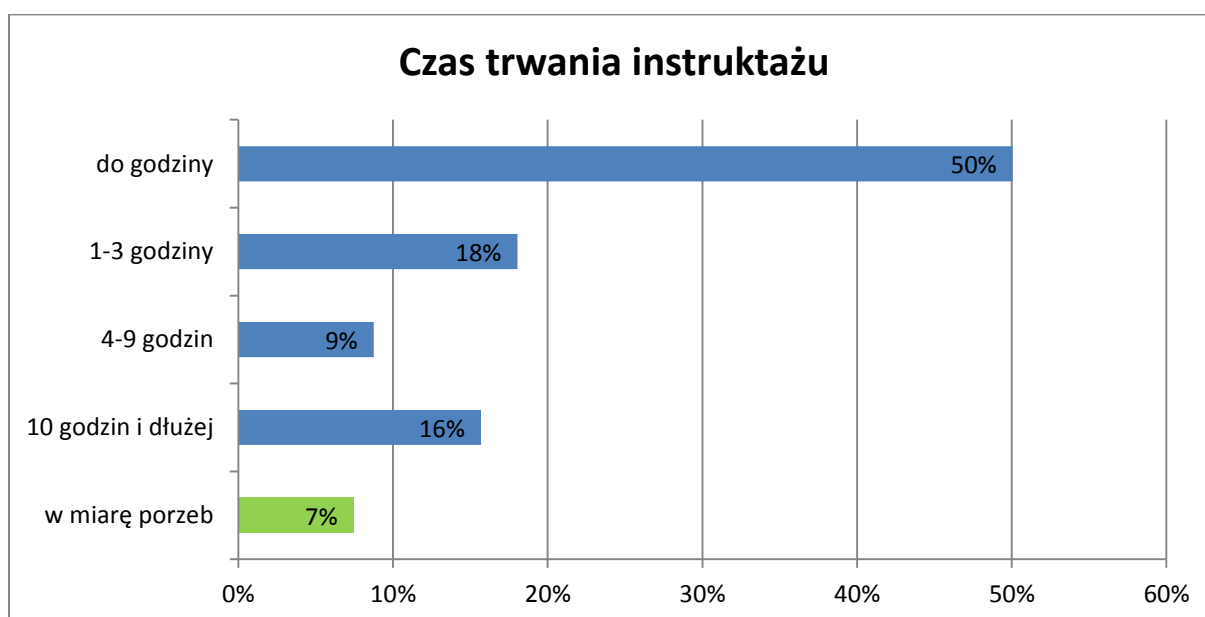
¹² „Monitoring wykorzystania komputerów w bibliotekach”, Łukasz Ostrowski, luty 2011 r. oraz „Używanie komputerów w ramach Programu Rozwoju Bibliotek”, Hubert Borowski, marzec 2011 r.

zaadresowania dosyć dużej grupy użytkowników korzystających w takich celach z komputerów dostarczonych do bibliotek, o czym wiemy z ankiet wypełnianych przez użytkowników¹³;

- **zawansowana edycja tekstu:** „pomoc w zaprojektowaniu gazetki”; „zapoznanie się z grafiką użytkową i elementami wzbogacania tekstu” – odpowiada to jednemu z opisanych powyżej innowacyjnych działań podejmowanych przez biblioteki – zajęciom dotyczącym mediów;
- **rynek pracy:** „wyszukiwaniu ofert pracy”; „pomoc w pisaniu CV” – te dwie krótkie wypowiedzi na w sumie kilka tysięcy odpowiedzi na pytania otwarte ankiety, to jedyna bezpośrednia próba zaadresowania kwestii związanych z poszukiwaniem pracy, które są jednym z ważniejszych motywów korzystania z Internetu w bibliotekach¹⁴;
- **pomoc techniczna:** „pomoc typowo techniczna”, „kłopoty ze sprzętem”.

Jeżeli chodzi o metody prowadzenia zajęć, to 13% bibliotek wspomniało o **zaangażowaniu innych osób niż bibliotekarze** do ich prowadzenia (najczęściej **wolontariuszy**, bądź **informatyków** pracujących w bibliotece), zaś 8% zaakcentowało stosowanie **metod warsztatowych**, aktywnych, a nie zwykłego „instruktażu”. Przykłady szczególnie innowacyjnych metod: „Każda osoba otrzymywała książeczkę Elementarz internetu”; „Poprzez płytę, która pomaga krok po kroku zapoznać się z komputer”; „W ramach Tygodnia Bezpiecznego Internetu - dla pensjonariuszy Domu Pomocy Społecznej - wykorzystanie portalu You Tube do zajęć”.

Czas trwania instruktażu wynosił zazwyczaj do 1 godziny, szczególnie w przypadku konsultacji bądź porad indywidualnych. W zauważalnym odsetku czas ten był jednak znacząco dłuższy – ponad 10 godzin, zazwyczaj w przypadkach zajęć zorganizowanych.

¹³ „Używanie komputerów w ramach Programu Rozwoju Bibliotek”, Hubert Borowski, marzec 2011 r.

¹⁴ Jak wyżej

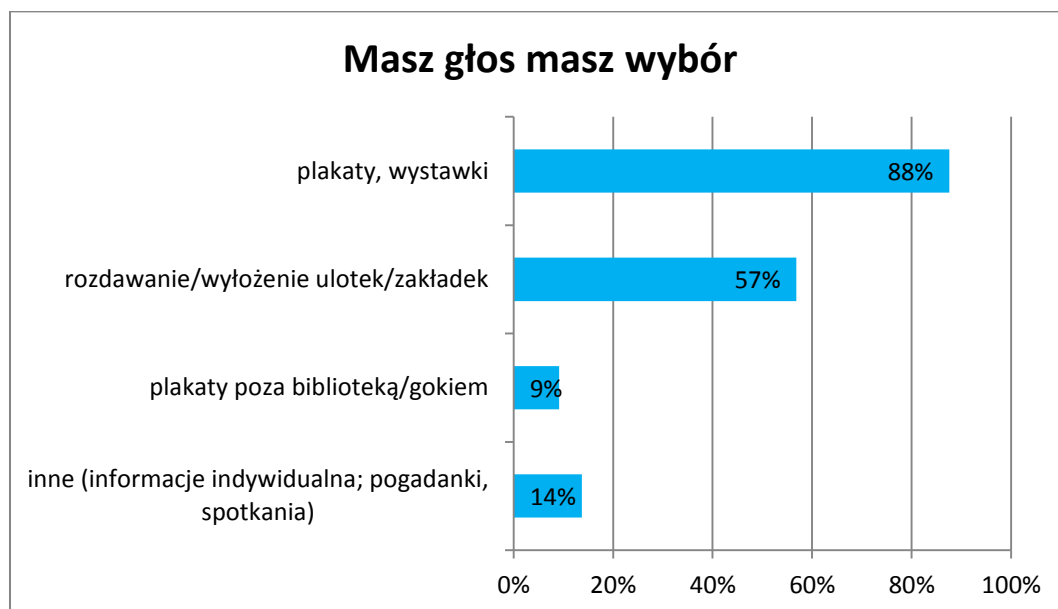
Pytanie otwarte. Wyniki nie sumują się do 100%, gdyż jedna odpowiedź mogła być zakwalifikowana do kilku kategorii.

Ogółem **objętych pomocą było ponad 50 tys. osób**, z czego większość mniej zaawansowanymi (i krótszymi) poradami indywidualnymi, co jest zrozumiałe, z tego względu, że po pierwsze taki kontakt bardziej odpowiada postawom zawodowym bibliotekarzy, a po drugie w ramach PRB dostarczana była do poszczególnych placówek mała liczba komputerów (w partnerskich – jedna sztuka), co utrudniało prowadzenie zajęć grupowych. Należy zwrócić uwagę na **dużo większą aktywność bibliotek wiodących odnośnie porad indywidualnych** (blisko 4 razy więcej udzielonych porad w przeliczeniu na jedną bibliotekę).

	Objęci kursami i doradztwem IT			W procentach		Na jedna bibliotekę		
	indywidualne	grupowe	razem	indywidualne	grupowe	indywidualne	grupowe	razem
wiodące	22590	4121	26710	85%	15%	148	27	175
partnerskie	16213	10895	27109	60%	40%	35	24	59
razem	38803	15016	53819	72%	28%	64	25	88

Masz głos, masz wybór

Inna przykładowa aktywność biblioteki, która została zanalizowana w ankiecie, to akcja „Masz głos, masz wybór” – kampania profrekwencyjna przed wyborami (prezydenckimi i samorządowymi w okresie objętym ankietą), której to akcji FRIS było jednym z partnerów (m.in. przekazywało bibliotekom materiały i scenariusze działań). **W akcji „Masz głos, masz wybór” wzięło udział 44% bibliotek wiodących i 26% partnerskich.**

Pytanie otwarte. Wyniki nie sumują się do 100%, gdyż jedna odpowiedź mogła być zakwalifikowana do kilku kategorii.

Niestety najczęściej **akcja ta była prowadzona w sposób pasywny** – wywieszenie plakatów, wyłożenie ulotek, bądź ich rozdawanie odwiedzającym bibliotekę. **Jedynie 9% bibliotek wprost wspomniało o wywieszeniu plakatów poza siedzibą biblioteki/GOK-u.** Wśród nielicznych dobrych praktyk dotyczących tej akcji, można wymienić: „Organizowanie spotkań zachęcających do startowania w wyborach samorządowych”; „Folder z adresami www. dostępna prasa lokalna, teczka z programami komitetów”; „Publiczna informacja w formie gazetki, organizacja spotkań z lokalnymi kandydatami na Radnych”; „Rozmieszczenie ulotek w różnych częściach gminy, w urzędach, szkołach, ośrodkach zdrowia”; „Gazetka informacyjna dot. wyborów”; „Lekcja dla gimnazjum”.

Podsumowując za sukces należy uznać stosunkowo duży odzew bibliotek na tą akcję (przy małych środkach, w tym finansowych, zaangażowanych przez FRIS), za porażkę – mało aktywne formy jej realizacji.

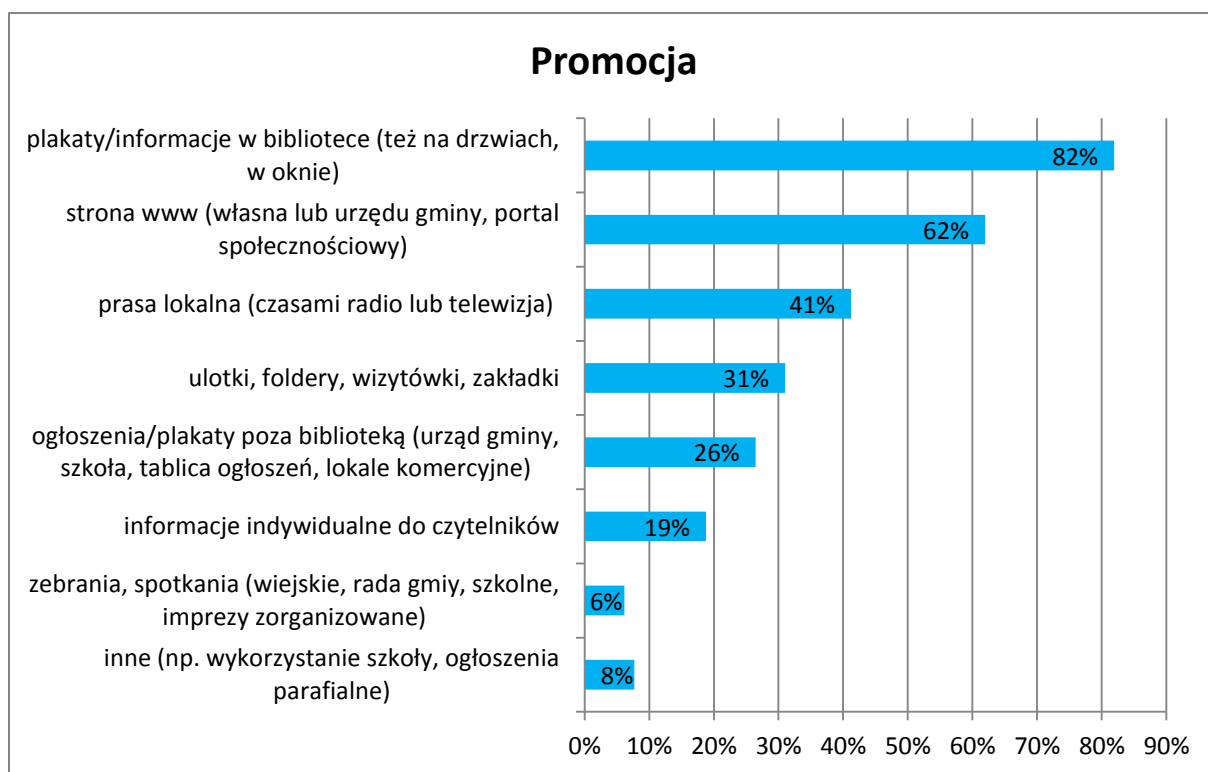
Promocja

Obraz działań promocyjnych jaki wyłania się z odpowiedzi bibliotek jest zbliżony do obrazu ukazanego w badaniu „Zakres prowadzonych działań przez biblioteki zgłoszone do I edycji PRB”, które było zrealizowane wśród bibliotek rozpoczynających udział w I rundzie PRB¹⁵. Nadal **działania pasywne przeważają nad formami aktywnymi**. Często **promocją są nazywane działania czysto informacyjne** (np. wywieszka). Formy promocji prowadzonej przez biblioteki to:

- >> Najczęstszą formą promocji są **plakaty i wywieszki w bibliotece**, lub jej okolicy („na zewnątrz”, „w oknie”).
- >> Nowym i często stosowanym narzędziem promocji jest własna **strona www** (czasem strona urzędu gminy), rzadziej **portal społecznościowy**, bądź **blog** (sporadycznie mailing). O ile posiadanie strony jest obecnie zapewne niezbędne dla każdej instytucji publicznej, to od razu pojawia się pytanie o promocję samej strony www (promocja stron internetowych w ogóle nie jest prostą kwestią). Czasem można się też zastanawiać, czy ta forma promocji jest właściwa odnośnie działań prowadzonych przez bibliotekę: na przykład jak informacja o możliwości korzystania z Internetu umieszczona w Internecie może dotrzeć do kogoś, kto do Internetu nie ma dostępu.
- >> **Promocja w prasie lokalnej** (dużo rzadziej lokalnym radiu bądź telewizji), często należącej do urzędu gminy jest kolejną formą promocji. W przypadku bibliotek, które tego nie robią można domniemywać brak istnienia lokalnych mediów, co zostało zdiagnozowane przez FRIS w fazie planistycznej.
- >> **Ulotki, wizytówki, bądź zakładki** do książek – najczęściej rozdawane w samej bibliotece.
- >> **Ogłoszenia i plakaty poza siedzibą biblioteki** (na tablicy ogłoszeń, w urzędach, w lokalach komercyjnych) zostały wspomniane przez dyrektorów bibliotek dopiero na piątym miejscu, choć w porównaniu z poprzednimi metodami dopiero ta może być określona jako **realny sposób dotarcia do osób nie korzystających dotąd z biblioteki**.
- >> Informacje indywidualne dla czytelników. Ten kanałem komunikacji – „poczta pantoflowa” – generalnie jest w mniejszych miejscowościach istotnym sposobem informowania.
- >> Aktywne formy promocji: **eventy, zebrania** (szkolne, wiejskie) znalazły się **na ostatnim miejscu**.
- >> Wśród innych odpowiedzi wspomniano przede wszystkim **wykorzystanie partnerów** (szkoły, parafii). Promocja w partnerstwie, czy po przez partnerstwo, wydaje się być zarówno pożądaną, jak i skuteczną.

W odpowiedziach na pytanie o promocję wspomniano również wykorzystywanie w różnej formie gadżetów Akademii Orange. Materiały PRB były zaś zazwyczaj „drukowano” samodzielnie, co może rodzić pytania o ich jakość zarówno merytoryczną, jak i techniczną (*vide* obrazki „partyzanckiego” informowania o udziale w PRB znane ze zdjęć nadsyłanych przez koordynatorów wraz z opisami ich odwiedzin w bibliotekach).

¹⁵ „Zakres prowadzonych działań przez biblioteki zgłoszone do I edycji PRB”, Sławomir Mandes, marzec 2010 r.

Pytanie otwarte. Wyniki nie sumują się do 100%, gdyż jedna odpowiedź mogła być zakwalifikowana do kilku kategorii.

Podsumowując należy stwierdzić, że dominacja form pasywnych i mała ilość form aktywnych, wychodzących z biblioteki „na zewnątrz” do potencjalnego „nowego użytkownika”, wskazuje na **potrzebę działań wzmacniających biblioteki w zakresie promocji**, czy to w formie szkoleń (zwykłych bądź e-learningowych), czy to poradników papierowych, bądź webowych. Wniosek ten wzmacniają omówione wcześniej odpowiedzi na pytania o zalety PRB i zmiany pod jego wpływem, które wskazują na dużą rolę dla bibliotek promocji w ogólności, a przekazu wizerunkowego PRB w szczególności. Ten ogólnopolski przekaz powinien zostać wzmocniony na poziomie lokalnym, poprzez podniesienie jakości aktualnie prowadzanych przez biblioteki działań promocyjnych, tak aby uzyskać odpowiedni efekt trwałości i w mniejszym stopniu potrzebna była promocja ogólnokrajowa.

Budżet

Budżety bibliotek wiodących po okresie wzrostu wykazują **spadek o 4%** (rok 2011 do roku 2010). Budżety partnerskich pozostają stabilne. Ma to miejsce w sytuacji, kiedy w okresie 2008-2010, w okresie rozpoczynania Programu budżety bibliotek w nim uczestniczących wykazywały tendencję wzrostową.

	2008* (zrealizowany)	2009* (planowany)	2010 (zrealizowany)	2011 (planowany)
wiodące	334976	360542	397441	381013
partnerskie	-	-	184926	184848
Ogółem	-	-	237531	233406

* Dane z badania „Zakres prowadzonych działań przez biblioteki zgłoszone do I edycji PRB”

Brak dalszego wzrostu wynika to najprawdopodobniej z kryzysu finansowego samorządów, których zadłużenie zbliża się do ustawowych progów, przy jednoczesnym dużym zaangażowaniu w unijne projekty inwestycyjne. Pokazuje to też, iż sygnalizowana przez część bibliotek poprawa relacji z władzami nie przekłada się w skali masowej na ich znaczący finansowo awans na liście priorytetów władz lokalnych, to jest na polepszenie sytuacji budżetowej.

Oczekiwania bibliotek

Oczekiwania wobec FRSI

Zdiagnozowane w ankiecie oczekiwania wobec PRB – lub innych zbliżonych programów – dotyczą rozmaitych kwestii, zarówno **zwiększenia skali działań już realizowanych**, jak i **podjęcia nowych działań**. Oczywiście należy zdawać sobie sprawę, że ani PRB, ani żaden inny program nie będzie w stanie zaspokoić wszelkich potrzeb bibliotek. Co najwyżej można starać się wskazywać szczególnie zasadne oczekiwania – ze względu cele Programu bądź inne dane zebrane w ewaluacji – i starać się je zaadresować w ramach posiadanych zasobów. Takie – szczególnie warte rozważenia – oczekiwania zostały podkreślone.

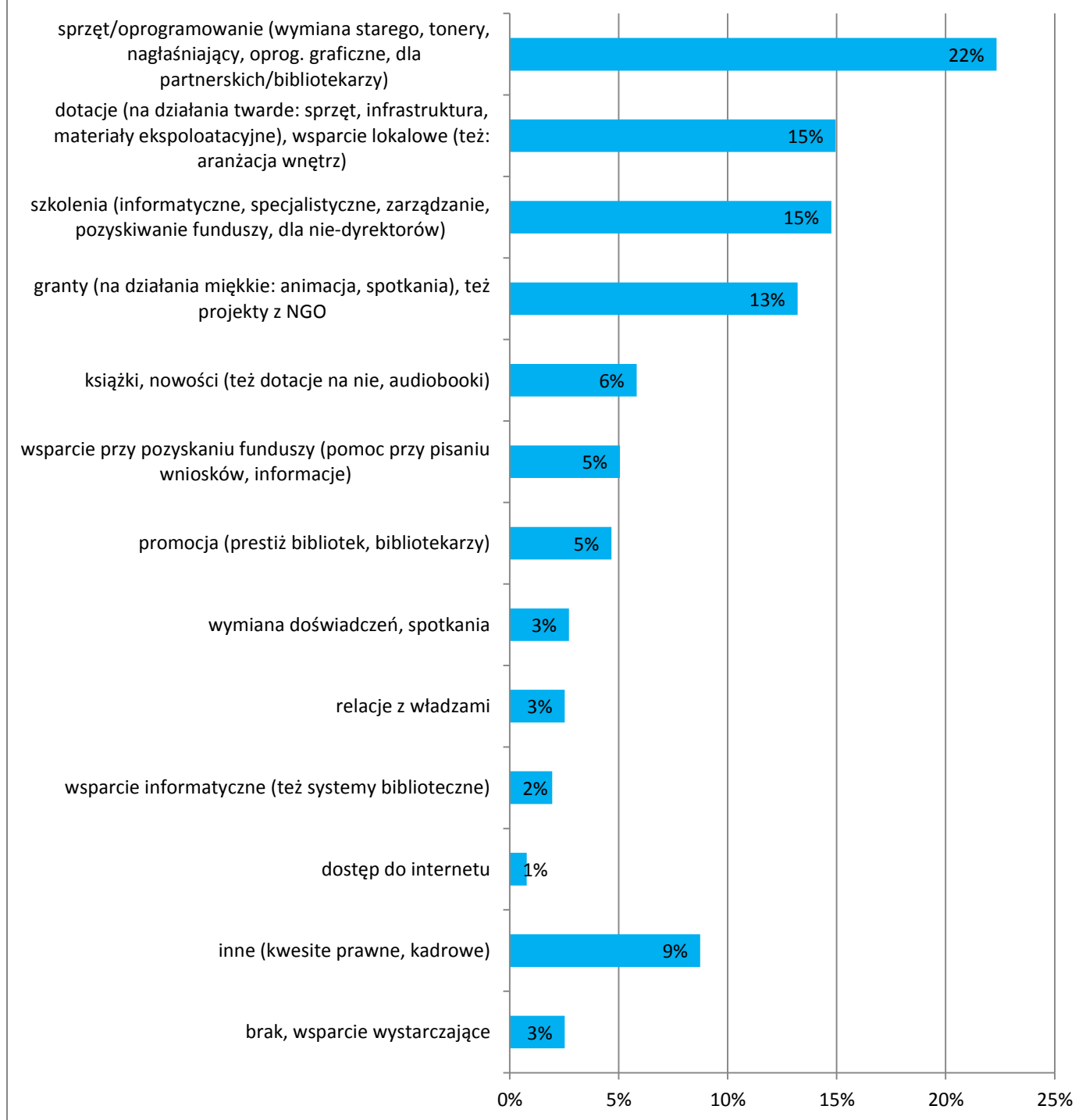
- >> **Sprzęt i oprogramowanie.** Większe wsparcie sprzętowe dla partnerskich, sprzęt do prac bibliotecznych, wymiana starego sprzętu na nowy – to znane oczekiwania zgłaszane przez bibliotekarzy w trakcie rekrutacji. Sprzęt nagłaśniający – to dosyć często pojawiająca się kategoria oczekiwań, pokazująca, że biblioteki są gotowe organizować duże imprezy (zrywające przy tym ze stereotypem bibliotecznej ciszy). **Oprogramowanie np. graficzne** – to z kolei oczekiwanie jeszcze większego poszerzenia oferty oprogramowania w zasadnym kierunku multimediiów. Być może da się je zaadresować w postaci oferty oprogramowania opartego na otwartych licencjach. Tonery – to zrozumiała próba odpowiedzi na koszty eksploatacyjne urządzeń wielofunkcyjnych, która jednak może być adresowana inaczej niż poprzez dostawę tonerów (np. informację „jak oszczędnie drukować”).
- >> **Dotacje na działania twarde** – głównie wrażają się w oczekiwania dotyczących dotacji na budowę bibliotek, prawdopodobnie po części wywołanych planami MKiDN. Z ciekawszych oczekiwań w tym wątku są oczekiwania dotyczące **wsparcie sensownej re-aranżacji wnętrza bibliotek**.
- >> **Szkolenia.** Bardzo zróżnicowane pod względem tematycznym zapotrzebowania, które można pogrupować w następujące wątki:
 - Dłuższych **szkoleń IT**, co potwierdza oczekiwania ustalone w ewaluacji tego modułu
 - **Szkoleń specjalistycznych** – dotyczących **nowych konkretnych działań** (np. możliwości wyboru większej ilości szkoleń specjalistycznych). To oczekiwanie jest szczególnie zasadne w kontekście sygnalizowanej w innych raportach ewaluacyjnych potrzeby „gotowców”, czy „scenariuszy”.
 - **Szkoleń uzupełniających warsztat planowania pracy biblioteki: zarządzanie i pozyskiwanie środków** (dotacji, grantów), mogłoby to być dodatkowe szkolenie dla dyrektorów bibliotek, lub szkolenie w formie e-learningu
 - Szkoleń dla innych pracowników bibliotek partnerskich niż dyrektor (zaspokojone w II rundzie PRB).
- >> **Grantów na działania miękkie**, animacyjne, bądź spotkania autorskie, a także **większej ilości projektów z organizacjami pozarządowymi**. Zwraca uwagę, że oczekiwanie na granty na działania miękkie jest prawie równie duże jak oczekiwania na dotacje na poprawę infrastruktury. Pokazuje to, że biblioteki – po udziale w PRB – w znacznym stopniu myślą nie tylko o rozwoju swoich instytucji, czy budynków, ale o podejmowaniu **konkretnych działań na rzecz użytkowników**. To oczekiwanie jest pokrewne do oczekiwania dotyczącego szkoleń specjalistycznych, gdyż w obu wypadkach można mówić o **potrzebie pozyskania przez biblioteki konkretnych rozwiązań gotowych do wdrożenia**.

- >> Od PRB oczekuje się także książek, **nowości wydawniczych**, audiobooków, bądź środków na ich zakup, co jest zrozumiałe w kontekście spadku dotacji na ten cel z MKiDN.
- >> **Wsparcia w poszukiwaniu grantów i pisaniu wniosków.** Takie sformułowanie tego oczekiwania świadczy o dojrzałości i odpowiedzialności bibliotek: nie same środki, ale nauka ich pozyskiwania. Uzupełnia ono omówione wcześniej oczekiwania szkoleniowe i te dotyczące samych dotacji.
- >> **Wsparcie w promocji** (zarówno oddolnej, jak i ogólnokrajowej) – jak zaznaczono w części raportu poświęconego promocji, to oczekiwanie wydaje się jak najbardziej zasadne i warte zaspokojenia.
- >> **Wymiana doświadczeń między bibliotekami** to oczekiwanie oznacza chęć dalszego wzmocnienia jednego z ważnych rezultatów Programu. Odpowiedzią na nie po części może być program dobrych praktyk oraz kongres bibliotek.
- >> **Wsparcie w poprawie relacji z władzami.** Odpowiedzią na nie może być planowane szkolenie z rzecznictwa.
- >> **Wsparcie informatyczne** (typu helpdesk). Odpowiedzią może być lepsza promocja istniejącego helpdesku. Inne oczekiwania pojawiające się w tej kategorii dotyczyły wsparcia dla oprogramowania katalogowego (np. tworzenia ogólnopolskiego systemu katalogowego).
- >> Inne oczekiwania dotyczyły głównie pomocy w rozmaitych kwestiach prawnych.

Ciekawsze wypowiedzi dotyczące oczekiwań bibliotek, mogące być inspiracją do konkretnych działań (także z grup omówionych powyżej):

- >> „kolorowe plakaty informujące o działalności bibliotek publicznych”;
- >> „nowe dodatkowe mini programy skierowany do wszystkich grup użytkowników z możliwością pozyskania grantów na te dodatkowe działania”;
- >> „więcej przykładów takich form pracy jak >>pomyszkuj w bibliotece<< - całociowo rozpracowanych co dla naszych skromnych kadr bibliotecznych było bardzo pomocne”;
- >> „podobne wsparcie jak w PRB oraz mecenat państwa są mile widziane cały czas; z wieloma lokalnymi problemami musimy sobie jednak radzić sami”
- >> „programy małych grantów – projekty, które pomogą wypromować biblioteki, skierowane nie do bibliotekarzy, ale do społeczeństwa”
- >> „w ramach warsztatów uzyskanie wiedzy o aranżacji wnętrza (bardzo się przydaje w czasie remontu i zakupie sprzętu)”

Oczekiwania wobec PRB

Pytanie otwarte. Wyniki nie sumują się do 100%, gdyż jedna odpowiedź mogła być zakwalifikowana do kilku kategorii.

Oczekiwania wobec bibliotek wojewódzkich

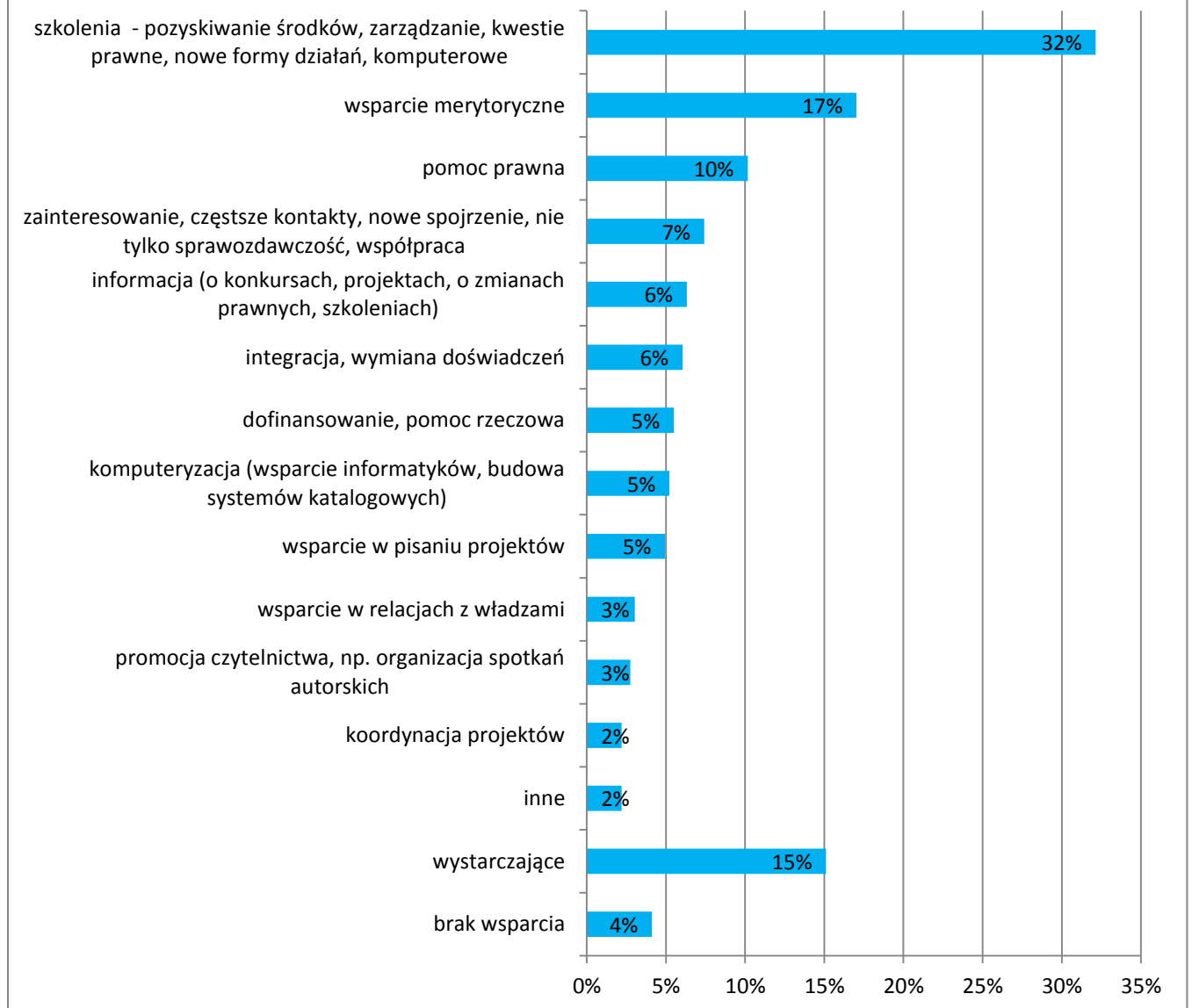
W ankiecie przeanalizowano również oczekiwania wobec bibliotek wojewódzkich:

- >> **Szkolenia** – pojawiły się tu podobne wątki jak w oczekiwaniach wobec PRB: pozyskiwanie środków, zarządzanie, nowe formy działania, szkolenia komputerowe oraz dodatkowo – kwestie prawne związane z działalnością bibliotek. Zwraca uwagę **dominująca pozycja szkoleń** na liście oczekiwań.
- >> **Wsparcie merytoryczne** w działalności *stricto* bibliotecznej. Zrozumiałe oczekiwanie wpisujące się w ustawową rolę bibliotek wojewódzkich.
- >> **Pomoc prawna** w prowadzeniu biblioteki (regulaminy, zmieniające się przepisy itp.) – analogicznie do szkoleń w tej dziedzinie.
- >> **Zainteresowanie, współpraca, nowe spojrzenie, częstszy kontakt**, nie tylko sprawozdawczości – to oczekiwanie dotyczy nie konkretnego wsparcia, ale świadczy o wyczerpywaniu się dotychczasowej formuły wsparcia i potrzebie zmiany relacji między bibliotekami wojewódzkimi i gminnymi. Ten wniosek jest wzmacniany przez odpowiedzi wyrażające brak oczekiwań wsparcia (patrz niżej).
- >> **Informacji** o konkretnej ofercie dla bibliotek.
- >> **Integracji i wymiany doświadczeń** – analogiczne oczekiwanie, jak w stosunku do PRB, powiązane z potrzebą bibliotek do budowania więzi poziomych. Zwraca tu uwagę silne powiązanie – zapewne po udziale w PRB – „integracji” z „wymianą doświadczeń” (a nie tylko z miłym spędzeniem czasu).
- >> **Dofinansowanie**, pomoc rzeczowa – analogicznie jak w przypadku PRB, ale dużo niżej w hierarchii oczekiwań.
- >> **Komputeryzacja** – zarówno wsparcie typu help desk, jak i tworzenie zintegrowanych systemów katalogowych.
- >> **Wsparcie w pisaniu projektów, pozyskiwaniu środków** – znów analogicznie jak w przypadku PRB.

Na liście oczekiwań wobec bibliotek wojewódzkich zwraca uwagę oczekiwanie „braku wsparcia” (czyli całkowity brak zainteresowania ofertą bibliotek wojewódzkich), a także zbliżona konstatacja „dotychczasowe wsparcie jest wystarczające” świadcząca o braku zainteresowania potencjalną nową ofertą biblioteki wojewódzkiej. Także inne badania FRIS pokazują spadek ocen bibliotek wojewódzkich przez biblioteki gminne uczestniczące w PRB¹⁶, co jest wyzwaniem w dalszej działalności instrukcyjno-metodycznej tych bibliotek.

¹⁶ „Analiza ankiet zmiany postaw - wyniki badania po 5 sesji szkolenia Plan Rozwoju Biblioteki”, Kompania Dobrych Usług, grudzień 2010 r.

Oczekiwania wobec bibliotek wojewódzkich

Pytanie otwarte. Wyniki nie sumują się do 100%, gdyż jedna odpowiedź mogła być zakwalifikowana do kilku kategorii.